

Gildebrief

24e jaargang no. 4

December 2005

HET GILDE VAN
VRIJWILLIGE
MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

DE GILDEBRIEF

De Gildebrieff is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 2200 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties

Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrieff te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM

H.C. (Hein) Steinz, Voorzitter, PR, Contact Gildebrieff, Documentenbeheer
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem, tel. 038-4445446
voorzitter@vrijwilligemolenaars.nl

A. (Andreas) de Vos, Vice voorzitter, Regio coördinator, Contacten met afdelingen en Bliksemafleidergroep.
Helderseweg 85a, 1817 BB Alkmaar, 072-5121853.
afdelingscoördinator@vrijwilligemolenaars.nl

P.J.M. (John) Houben, Secretaris, coördinator Arbo en Haccp, Examencoördinator
Korhoenderveld 89, 5431 HC Cuyk, tel. 0485-320994
secretaris@vrijwilligemolenaars.nl

W.H. (Wouter) de Wekker, penningmeester, contact ledenadministratie, verzendingen en Verzekeringen.
Hinkenkamp 43 7963 DD Ruinen tel.. 0522-472545
penningmeester@vrijwilligemolenaars.nl
verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl

P.A.M. (Petro) van Doorne, Coördinator opleidingen, Contact lesstofcommissie en werkgroep watermolenaarsopleiding
Steenakker 44, 6651 JE Druten, tel. 0487-515643
opleidingscoördinator@vrijwilligemolenaars.nl

J.G.J. (Joyce) Beneker, Contact biotoop
Skagerak 352, 2133 DX Hoofddorp, tel. 023-5634193
biotoop@vrijwilligemolenaars.nl

Fr. (Frans) Tullemans Ledenadministratie
Vasco da Gamastraat 4 5665 GL, Geldrop, tel. 040-2863023
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl
webmaster@vrijwilligemolenaars.nl

Examencoördinator

P.J.M. (John) Houben
Korhoenderveld 89, 5431 HC, Cuyk, tel. 0485-320994
examencoördinator

Ledenadministratie

Fr. (Frans) Tullemans
Vasco da Gamastraat 4, 5665GL, Geldrop,
Tel 040-2863023
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl

Rekeningnummer GVM t.b.v. contributie

Postbank (giro) 2144780 ten name van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Ruinen

Gildeverzekeringen

W.H. (Wouter) de Wekker
Hinkenkamp 43 9763 DD Ruinen tel. 0522-472545
verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl
Rekeningnummer G.V.M t.b.v. Gilde verzekeringen
Postbank (giro) 3503794 t.n.v. Gilde verzekeringen te Ruinen

Bliksemafleidercontrole

Coördinator L.J. (Leo) Tiggelman
Livius 7, 3962 KD Wijk bij Duurstede tel. 06220048484
b.g.g 0343-575684
bliksemafleidercontrole@vrijwilligemolenaars.nl

Gilde verzendingen

H.P.A. (Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9 5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

Steunpunt Molenbiotoop:

De Hollandsche Molen (E-mail adres DHM@molens.nl)
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam, tel 020-6238703
telefax 020-6383319

Redactie Gildebrieff

"Redactie adres"
G.J. (Gerrit) Pouw, Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden.
Tel. 035 6945428, redactie@vrijwilligemolenaars.nl
redactie leden: G.J.(Gerrit) Pouw, J.B. (Jaap) van Steensel,
H.C. (Hein) Steinz.

IN DIT NUMMER

De kam	1
Mededelingen van het Bestuur	1
Op reis met Gijs	2
Bankgiroloterij helpt Kilsdonkse molen	5
Geslaagde vrijwillige molenaars neemt toe	6
De molen van Mussel	7
Pas op Spinnewebben	12
Een nieuwe lange Spruit	13
Laswerk aan de roeden	14
Molen en molenaar in familienamen	14
Wipmolens in Zweden	15
Er wordt hard gewerkt in Sparang Capelle	18
Veertien vrouwelijke molenaars komen bijeen	19

Voorblad omslag:

Poldermolen "De Marsch", bemaalt de dorpspolder "Lede en Oudewaard". Deze mooie ronde stenen molen is gebouwd in 1885 ter vervanging van zijn voorganger die in 1884 afbrandde. De vlucht is 26m. met een scheprad van 5,80 x 0,45m.

Achterblad omslag:

Met deze molen blijven we nog even bij de poldermolens. Het is de binnenkruier "De Viaan" bij Alkmaar. Deze molen bemaalt ter assistentie van het elektrische gemaal een deel van de polder Bergermeer. Hij is gebouwd rond 1650/1700. De vlucht is 24 m en voorzien van een vijzel

Kopij voor het volgende nummer moet voor

1 februari 2006

in het bezit zijn van de redactie.

Allerhande informatie via onze web-site:

www.vrijwilligemolenaars.nl

De opleidingsraad heeft gesproken en is er nog niet helemaal uit.

Maar laten we wel wezen. De toekomst van de opleiding tot vrijwillig molenaar is te belangrijk om over één nacht ijs te gaan. Nu kan er natuurlijk gezegd worden dat we al meer dan twee jaar bezig zijn om dit voor te bereiden, maar dat is gezien de degelijkheid van de studie en de vele momenten dat er contact is geweest met alle leden zeker niet te lang. Hulde in ieder geval aan de werkgroep die zoveel werk verzet heeft. Stel je voor dat je 2000 meningen om moet zetten in drie voorstellen, waarbij je ook nog rekening moet houden met de 'rest' van de Nederlandse maatschappij. Ik geef het je te doen.

De opleidingsraad is er nog niet uit, zo ben ik begonnen, maar dat wil niet zeggen dat er niets gebeurt. Gestart

wordt met het uitwerken van alle in de drie voorstellen gemeenschappelijke verbeteringen. Wie daar actief aan mee wil doen melde zich nu!

De werkgroep gaat ook verder met het opnieuw opschrijven van de voorstellen één en drie, waar toch de voorkeur van de leden naar uit gaat. Deze voorstellen gaan opnieuw de opleidingsraad in om tot een advies te komen aan het bestuur en daarmee de vereniging. We willen met z'n allen dit graag voor de ledenvergadering achter de rug hebben.

Rest nog een ieder te bedanken voor zijn of haar inbreng, ideeën, suggesties en commentaar en de opleidingsraad te feliciteren met een bijzonder zakelijk gehouden discussie.

Mededelingen van het Bestuur

Betaling contributie en verzekeringen

Ingesloten in deze Gildebrief treft u aan de acceptgiro's voor de betaling van uw contributie en de eventueel af te sluiten aanvullende verzekeringen.

Ik verzoek u goed acht te geven op de tekst, waarmee de acceptgiro wordt vergezeld.

Het gebeurt te vaak en voornamelijk bij het elektronisch bankieren, dat de contributie op de verzekeringsrekening wordt gestort of omgekeerd de verzekeringsgelden op de contributierekening.

Ook wordt vaak vergeten het lidmaatschapsnummer te vermelden.

Al met al een aantal zaken, die de penningmeester teveel extra werk bezorgen.

Het komt ook regelmatig voor, dat anderen (eigenaar / stichting / gemeente / partner onder de eigen naam / bedrijfsnaam) voor het gildelid betalen en vervolgens verzuimen het lidnummer te vermelden.

Deze betalingen kunnen dan niet geboekt worden en worden beschouwd als een gift, waarvoor dank!

Echter het desbetreffende lid wordt vervolgens uitgeschreven, omdat de contributie niet is betaald of zelfs een verzekering wordt niet van kracht.

De gevolgen daarvan laten zich raden, als er onverhoopt een beroep op de verzekering moet worden gedaan.

Ik verzoek de leden hiervan goede nota te nemen, want het is in ons aller belang, dat de financiële administratie op orde is en blijft !!

Wouter de Wekker, penningmeester.

Hoofdstukken

Gelijktijdig met deze Gildebrief ontvangt u de inmiddels voltooide hoofdstukken 13 (pelmolen) en 15 (zaagmolen).

Zoals reeds op de ledenvergadering is gemeld moet de laatste lesstof om kostentechnische redenen gefaseerd worden gedrukt en beschikbaar worden gesteld.

Zoende nu pas !

In 2006/2007 zult u de allerlaatste lesstof ontvangen en is er een lange weg van vastlegging van de praktijk en technische kennis van molens op papier gesteld.

Te zijner tijd komt het bestuur hierop nog terug.

Ook ontvangt u een blad met de weerfoto's uit hoofdstuk 8 in kleur, zodat de lesstof een stuk duidelijker wordt.

Het is de bedoeling, dat u de foto's uitknipt en over de zwart-wit foto's heen plakt.

Hiervoor gekozen, omdat de tekst niet gewijzigd is en er teveel onnodige kosten mee zijn gemoeid om iedereen een volledig nieuw hoofdstuk te verstrekken.

Het bestuur.

Verzekeringen.

Vorig jaar gaf onze verzekeringsman Jan van Loenen aan, dat hij na 13 jaar met deze activiteiten voor het Gilde wilde stoppen.

Twee oproepen in de Gildebrief, een oproep tijdens de ledenvergadering en een oproep bij de afdelingsbesturen hebben tot nu toe geen kandidaten opgeleverd.

Het bestuur is van mening en het is ook de wens van Jan, dat er nu duidelijkheid komt.

Er is besloten, dat de penningmeester het contactadres wordt voor de verzekeringen, dat het financiële gedeelte van de verzekeringen (het postrekeningnummer blijft onverkort van kracht) worden geïntegreerd in de boekhouding van het Gilde en dat de administratieve afwikkeling gebeurt via de ledenadministratie.

Jan van Loenen zal als verzekeringsdeskundige het bestuur op de achtergrond adviseren en eventuele schademeldingen technisch afhandelen.

Het bestuur.

Vriendelijk verzoek.

Er zijn nog diverse leden, die hun aanvulling van € 2,50 op de contributie 2005 nog niet hebben voldaan.

Het bedrag is te laag om een herinnering te sturen, ik ben dat ook niet plan maar reken er op, dat de in gebreke gebleven zijnde leden de betaling uit eigener beweging dit als nog doen.

De penningmeester.

Voltooiing lesstof nadert

Gelijktijdig met deze Gildebrief ontvangt u de inmiddels voltooide hoofdstukken 13 (pelmolen) en 15 (zaagmolens).

Zoals reeds op de ledenvergadering is gemeld moet de laatste lesstof om kostentechnische redenen gefaseerd worden gedrukt en beschikbaar worden gesteld.

Zodoende nu pas!

In 2006/2007 zult u de allerlaatste lesstof ontvangen en is er een lange weg van vastlegging van de praktijk en technische kennis van molens op papier gesteld.

Te zijner tijd komt het bestuur hierop nog terug.

Ook ontvangt u een blad met de weerfoto's uit hoofdstuk 8 in kleur, zodat de lesstof een stuk duidelijker wordt.

Het is de bedoeling, dat u de foto's uitknipt en over de zwart-wit foto's heen plakt.

Hiervoor is gekozen, omdat de tekst niet gewijzigd is en er teveel onnodige kosten mee zijn gemoeid om iedereen een volledig nieuw hoofdstuk te verstrekken.

Het bestuur.

Op reis met Gijs (15)

Een zoektocht naar molens en hun verhaal

Papier scheppen door de eeuwen heen

De Schoolmeester, een papiermolen aan het Guispad te Westzaan met de molenaar/papiermaker Arie Buterman

In de achtertuin van Zaanstad, waar groen en sloten de boventoon voeren, staat papiermolen De Schoolmeester rustig te draaien met rode en witte zeilen. De zomerwind is niet sterk genoeg om de maalrollen aan te drijven van de drie maalbakken, die deze molen rijk is. Het zeskant uit 1692 staat op een lang gerekte schuur, waarin het gehele productieproces zich kan voltrekken: van spijkerbroek, T-shirt of zeildoek tot velletje papier.

*De papiermolen De Schoolmeester of de Gauwdief.
Een alleszins unieke molen*

Papiermaker en molenaar

Rechtsaf door de schemerige schuur lopen we met de molenaar naar een afgeschoten ruimte, waar de koffie pruttelt. Het koffiezetapparaat is één van de weinige moderne elementen hier. Het is de bedoeling van Arie om de enige windpapiermolen in de wereld zo authentiek mogelijk te behouden. Dus geen neonlicht om leraren van schoolklassen te plezieren of lopende banden, die stagiaires het verkruien van papierstof besparen.

"Hoe ben je als molenaar op de Schoolmeester terecht gekomen?"

"Ik wist eerst niet eens wat een molen was," zegt Arie droog. Waarmee hij hier toch kwam werken, had alles

te maken met zijn vakopleiding aan de papiervakschool bij Van Gelder in Velsen. Dit was een combinatie van werk en scholing, waarbij je door de gehele fabriek alle fasen van het productieproces van papier doorliep. Na een positieve stage op De Schoolmeester, kwam Arie op 1 mei 1972 bij de toenmalige molenaar Klaas Knaap in dienst. Na een inwerkperiode van een jaar, ging Klaas weg en kreeg hij op 19-jarige leeftijd de volle verantwoordelijkheid over de molen, het papier en de leerlingen die hij moest begeleiden.

"Voel je je meer papiermaker of molenaar?"

De molen, dat ligt me gewoon. Ik voel me vooral molenaar, maar papier maken is mooi werk. Verder kom je hier allerhande mensen tegen. Sommige kunnen helemaal in extase raken bij papier. Nou, dat heb ik zelf niet. Arie vindt het erg leuk om schoolklassen rond te leiden, dan komt de ware schoolmeester in hem boven. "Met hoeveel mensen werk je hier en hoe was dat vroeger?"

"Ik werk hier alleen, maar op Zaanse Molendag is er een team van vaste vrijwilligers actief. Vroeger werkte hier een ploeg van 13 vaste mensen, die allemaal hun eigen taak hadden en daar ook naar betaald werden. Losse krachten waren de vrouwen en de kinderen, die in het scheurhok werkten".

Geschiedenis van molen en papier

Vanaf 1692 begint De Schoolmeester met het vervaardigen van grauw papier, dat is pakpapier dat van op kleur gesorteerde lompen wordt gemaakt. Gerbrand de Jong wordt in 1852 de eigenaar van De Schoolmeester. Zijn twee zoons nemen vervolgens het bedrijf over. In 1957 koopt de Vereniging van Nederlandse Papierfabrikanten de molen en huren de Gebroeders de Jong het spulletje. In 1976 wordt De Schoolmeester overgedragen aan de Vereniging De Zaanse Molen.

"Wat is jullie grondstof om papier te maken?"

"Hier gebruiken we lompen, zeilen, touw, vlas en hennep. Soms kopen we snijranden van een textielabriek, maar het moet wel 100% katoen, linnen of hennep zijn. Van elke plantaardige vezel kun je papier maken, maar niet alles is eenvoudig te bewerken. Lompen zijn goedkoop en het is een afvalproduct, maar rond 1840 nam de vraag naar papier toe en kreeg men een gebrek aan lompen. Toen is hout de grondstof geworden en dat is een blijver. In Scandinavië zijn productiebossen, die gekapt en weer opnieuw aangeplant worden."

“Vroeger werd er voor de scheepsbouw mospapier gemaakt, wat is dat?”

‘Dat is papier, dat vroeger van lange slierten veenmos werd gemaakt met 10 % hennep erbij. Het was dik viltachtig papier, dat eerst in teer werd gedrenkt en daarna gebruikt werd voor het waterdicht maken, het zg. breeuwen van houten schepen. Ik heb het een paar keer gemaakt. Nu maken we alleen ‘Zaansch bord’ in verschillende kleuren. ‘Bord’ is een oude benaming voor karton.’

Voddenschuur

Deze schuur is ingedeeld in het scheurhok en verschillende houten vakken om materiaal op te slaan. In het scheurhok moesten de vrouwen en de kinderen de lompen uitschudden en sorteren op de hord, een houten lattentafel.

De scheurkamer in de voddenschuur

De knopen werden verwijderd en vervolgens werd de stof op de scheurbank met het mes in kleine stukjes gesneden. Arie scheurt een stukje stof af en trekt het uiteen.

De kinderen werkten hier tot het wetje van Van Houten in 1874 er een eind aan maakte. ‘De laatste vrouw werkte hier tot 1915. Er wordt nu niet meer gescheurd, want geen vrouw wil hier voor 1,50 per week komen werken, zelfs niet nu ik er euro’s van heb gemaakt,’ lacht Arie. Voor de deur van het scheurhok hangt een weegschaal waar de lompen op gewogen werden, er werd per kilo uitbetaald. Nu worden de voddens niet meer gescheurd, maar gaan ze alleen gesorteerd naar de kapperij.

De kapperij met de vier stampers met messen en de roterende kuip

‘Eigenlijk moet de stof helemaal uit elkaar geplozen worden, alles wordt volledig in de molen vervezeld.’

We lopen tussen de opslagvakken door naar een grote ton, waarin de voddens fijngehakt worden. Dit gebeurt op windkracht. De wind laat de wieken draaien, deze rotatie wordt overgebracht op de koningsspil, die vertikaal door de molen naar beneden loopt. Onderaan zit een wiel, dat een lange as in beweging brengt, die horizontaal door de hele schuur loopt. In de ton bevinden zich vier houten stampers met messen. De stampers hebben houten vuisten, die opgetild worden door de nokken van de wentelas. De ton, waar een tandkrans omheen zit, draait rond met behulp van de bestevaer, een balk die het krabbelwerk iedere keer een tandje verder zet.

Hollanders?

Daarna gaan er twee turfmanden fijngehakte voddens aangevuld met water in een ovale kuip van drie bij twee meter, de maalbak (uit 1672). Het water wordt vanuit de sloot opgepompt met een plunjerpomp in de waterbak boven de maalbakken. Die maalbak wordt toch Hollander genoemd? ‘Ja, deze benaming wordt in het buitenland gebruikt. Deze Nederlandse maalbakken kwam je over de hele wereld in de papierindustrie tegen.’ Dwars over de ovale kuip ligt een as met een maalrol met metalen schenen, die de helft van de bak beslaat. De schenen draaien over de maalplaat, die iets schuin op de bodem van de bak ligt. Zo worden de lompen gemalen, maar blijft de vezelstructuur intact. Een schot in de lengterichting zorgt ervoor dat het maalgoed een ronddraaiende beweging gaat maken. Arie steekt de steel van een lepel in de substantie.

De maalbak of hollander waarin de heel- of halfstof wordt vervaardigd

Als alleen de bovenkant bedekt is, dan weet je dat het fijn genoeg is.’ Hij gaat me voor naar een kleine naastgelegen ruimte, de scherpkamer, waar op een werkbank op windstille dagen de maalplaten met de hand gescherpt werden. Arie laat zien hoe dat ging, hij houdt de beitelschuin op de groeven en houdt de hamer erboven. Oude metaalkrullen hangen nog bij het raam. Nu scherpen ze één keer per jaar machinaal met een geleende haakse slijper. ‘Dit was ook de hut, waar de molenaars hun pijp rookten en koffie dronken.’

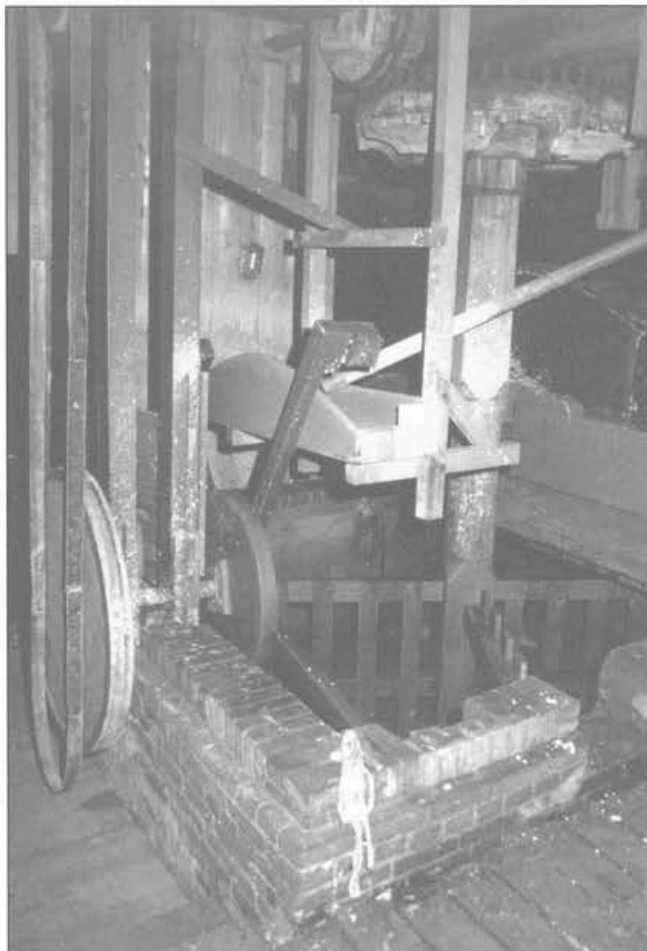
Verzigen en scheppen

Als het maalgoed fijn genoeg is, wordt er een houten goot tussen de maalbak en de verzijgbak gelegd.

Na bewerking in de maalbakken wordt de stof afgelaten naar de verzijskasten.

Een verzijsbak is een bak met latten, waartussen door het water weg kan lopen. Als de papierstof voldoende is uitgelekt, wordt het met een schep uitgestoken en met een kruiwagen naar de roerbak gebracht. Daar wordt het weer met water gemengd door middel van een houten roerwerk en loopt het na het verwijderen van de stop in de schepkast, in een lager gelegen bak. Hier wordt het uitgeschept door een rad waar kleine bekers aanzitten, die het in een goot kiepen. Door de goot loopt de papierstof, die voor 90% uit water bestaat, naar de papiermachine.

De schepperij waarin het materiaal uit de verzijskast weer met water wordt vermengd

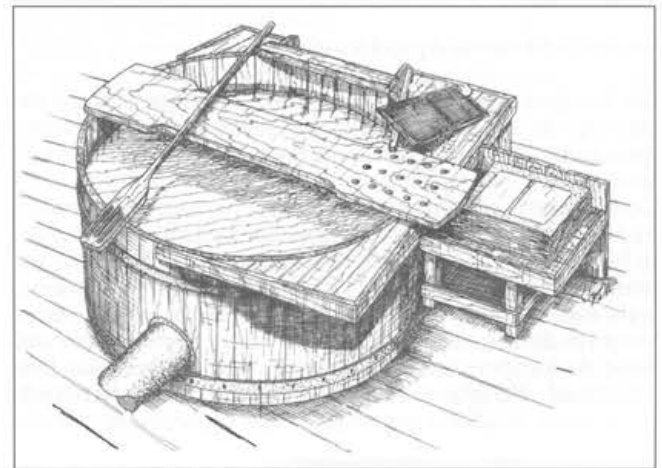
Deze werd oorspronkelijk aangedreven door een stoommachine, maar in 1979 is dat een elektromotor gewor-

den, die de gewenste constante snelheid aan de ronddraaiende zeef geeft. Het water zakt door de zeef heen en er ontstaat een laag papier, die aan het eind tussen twee houten rollen doorloopt. Bij de gewenste papierdikte, minstens drie lagen tot wel dertig lagen, worden de vellen doorgesneden en afgenomen.

De papiermachine uit 1877, nu elektrisch aangedreven in plaats van de verwijderde stoommachine

Voordat in 1877 de papiermachine zijn intrede deed, stonden er grote schepkuipen. Arie loopt naar de schepkuip toe, die zij in 1990 met sponsorgeld konden kopen. Hij pakt een rechthoekig houten scheppraam en laat het watermerk zien, dat met garen op de zeef is genaaid.

De schepkuip waar midden boven de plaats is van de schepper en rechts achter het koetsbord die van de koetser

Dan plaatst hij er een dekkel (houten rand) op, dompelt het scheppraam in de papierstof en laat een laag papier zien met het watermerk erin. 'Dit is het werk van de papierschepper, de koetser legt het papier op een lap vilt.' Hij wijst op de gemetselde schoorsteen achter de kuip. Als je er omheen loopt, kun je aan de achterzijde de stookruimte zien, waarin het turfvuur kan branden om het water te verwarmen. 'Niet omdat de schepper koude handjes zou hebben, maar om het proces te versnellen,' legt hij uit. De papierstof ontwatert sneller in warm water.

Afwerking en verkoop

Dan volgt de afwerking, die de nodige tijd zal vergen. De vellen papier worden om en om met vellen vilt opgestapeld en onder de natpers gelegd om er zoveel mogelijk water uit te persen. De druk op het papier wordt circa 1 1/2 uur tot 30.000 kilo opgevoerd door een balk in het wiel van de

pers te steken en die met een touw rond de kaapstander aan te trekken. Vervolgens gaan de natte vellen naar de droogschuur.

Kijkje in een droogschuur waar honderden vellen nieuw papier hangen te drogen

Deze schuur werd op 1 maart 1949 in een zware storm verwoest. Hij is toen van 90 meter naar 60 meter ingekort. We lopen de schemerige schuur in langs de expositieruimte, met afbeeldingen en attributen van de papiermakerij, langs eindelijk veel touwen naar de plek waar roze papier hangt te drogen.

Arie zet twee luiken open aan de luwe kant. 'Er wordt op een natuurlijke manier gedroogd. De droogtijd varieert van drie dagen tot drie weken. Bij mist en regen schiet het niet op.'

Vervolgens wordt het papier verlezen, dan worden vuil en onregelmatigheden weggeschraapt. Na het verlezen volgt de droge pers om het papier vlak te maken en de kalender (rollenpers) om het glad te maken. Dan wordt het gesorteerd op dikte en in de droogpers gezet om uiteindelijk ingepakt te worden voor de verkoop.

'Alleen de wind is gratis,' staat er te lezen in de verkoopruimte, waar op houten schappen in allerlei kleuren en maten papier uitgestald ligt. Waar wordt het papier voor gebruikt? Volgens Arie zijn er mogelijkheden te over. 'Menukaarten, geboortekaartjes, oorkondes, posters en voor kunstenaars als ondergrond voor tekeningen, aquarellen, zeefdrukken en etsen. Er kan ook goed op geprint worden en je kan er leuke boekjes van maken.' Zo wordt een ambachtelijk vervaardigd product in deze tijd door de echte liefhebber nog gebruikt.

Literatuur:

Folder van De Schoolmeester
Eerder verschenen in het bedrijfsmagazine Torque 02
Met dank aan: Arie Butterman
Fotografie en tekening: Gerrit Pouw

Alice de Wit, de reizende correspondent

Bankgiroloterij helpt de Kilsdonkse Molen aan een nieuwe toekomst

Donatie maakt overdracht molencomplex en restauratie mogelijk

Een bijdrage van in totaal € 78.000 om de Kilsdonkse Molen een nieuwe toekomst in een oorspronkelijk jasje te geven. Dat is wat donderdag 22 september, tijdens een feestelijke bijeenkomst, Stichting De Kilsdonkse Molen uit handen van Vereniging De Hollandsche Molen heeft ontvangen. Voor de aankoop van het molencomplex kreeg de stichting € 64.000 en voor de voorbereiding van de restauratie nog eens €14.000. Het eerste bedrag is afkomstig van de BankGiro Loterij, de tweede toekenning is door leden van De Hollandsche Molen bijeen gebracht ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van de vereniging in 2003. Een mooie mijlpaal voor de stichting, want met deze bijdragen kan zij haar doel, het restaureren van het oude molencomplex daadwerkelijk gaan verwezenlijken. Een droom die met hulp van vele medewerkers wordt omgezet in werkelijkheid.

De donatie brengt het herstel van de Kilsdonkse molen een stap dichterbij. V.l.n.r. Paul Potters de vorige eigenaar, Leo Endendijk dir. DHM, Anneke de Vries BankGiro Loterij en Jan Nelissen voorzitter St. de Kilsdonkse Molen.

Eigendomsoverdracht

"Wij zijn blij verrast met deze donatie", zegt Jan Nelissen, voorzitter van Stichting de Kilsdonkse Molen.

"Hiermee komt onze doelstelling - het volledig restaureren van dit internationaal unieke molencomplex - ineens een stuk dichterbij". Uit handen van Anneke de Vries van de BankGiro Loterij en Fred van Zon, penningmeester van Vereniging De Hollandsche Molen, ontving de voorzitter twee cheques met een totale waarde van € 78.000.

Een bijdrage waarmee de stichting het complex in eigendom kan overnemen van Paul Potters, telg uit de molenaarsfamilie die de afgelopen generaties eigenaar is geweest van de Kilsdonkse Molen. Tijdens de feestelijke bijeenkomst, die plaatsvond in de Kilsdonkse molen aan de Kilsdonkseweg in Dinther, overhandigde Potters dan ook met enkele grote sleutels het complex symbolisch aan de stichting. Met deze overdracht is een grote stap gezet richting realisering van de restauratieplannen.

Unieke combinatie

Uit de presentaties van de betrokkenen blijkt de omvangrijkheid van het restauratieproject van de Kilsdonkse Molen. Zo maakt architect Paul Groen duidelijk hoe bijzonder de, zelfs in Europa, unieke combinatie van een watervlucht-korenmolen met naastgelegen waterolie-molen is. "En om de molens daadwerkelijk in werking te stellen, is een opknapbeurt van de omgeving nodig", vult Fer Kalis, districtshoofd van Waterschap Aa en Maas, aan. Zijn organisatie zet zich in voor de toevoer van water uit de rivier de Aa, de aanleg van een vistrap en de ecologische inrichting van het gebied tussen De Kilsdonkse Molen en Huize Zwanenburg. Tot slot laat secretaris Willy van der Steijn van Stichting De Kilsdonkse Molen zien, dat het verhaal rondom de molen nog lang niet is afgelopen als de restauratie is afgerond. Hij laat een scala aan mogelijkheden de revue passeren op het gebied van productie, recreatie, educatie en verkoop voor een duurzame toekomst van de Kilsdonkse Molen. Kortom, het restauratieproces is in gang gezet en naar verwachting worden de molens medio 2008 in gebruik genomen. Wordt vervolgd dus...

Het aantal geslaagde vrijwillige molenaars neemt gestaag toe

De najaarsexamens leverden weer een 22 molenaars op, die op de a.s. jaarvergadering van de Hollandsche Molen het podium kunnen bestijgen.

Dit alles ondanks de zo dik bevonden boeken van de Basis-cursus.

Zij hebben allen getoond zowel de praktijk als de theorie behoorlijk onder de knie te hebben gekregen, en wel zodanig dat geen handeling te veel gevraagd was en maar weinig vragen te moeilijk.

Vanaf deze plaats is een hartelijke felicitatie dus zeker op zijn plaats.

We hopen dat deze mensen zo spoedig mogelijk of direct met een molen aan de gang kunnen, waarmee het Nederlandse molen bestand gebaat is.

De redactie.

Overzicht geslaagden Najaarsexamens 2005

- Dinsdag 27 september, molen "De Vlijt" te Diever

W.P.J. de Koning, Meppel
R.R. Koelemeij, Heerenveen

- Donderdag 29 september, Havekes Mölle te Twello

A.L.M. Higler, Apeldoorn
Mevr. W. van de Broek-Harmsen, Warnsveld
H. Roelofs, Gorssel

- Woensdag 5 oktober, molen "De Leeuw" te Lettele

G.F. Tutert, Raalte
C.J. Poppeliers, Heerde

- Vrijdag 7 oktober, molen "De Ruiters" te Vreeland

J.P.L. Boonman, Utrecht
D. Ottevanger, Nieuwegein
N.H.J. Vendel, Ursem

Maandag 10 oktober, molen "Winlust" te Noordwolde

D. Terpstra, Menaldum

- Dinsdag 11 oktober, molen "Adam" te Delfzijl

W. Hofkamp, Appingedam
P. Slijfer, Siddeburen
J. Noorlander, Vlagtwedde

- Donderdag 13 oktober, molen "De Twee Gebroeders" te Wijk en Aalburg

P.F.D. Lemmens, Rosmalen
P. Jansen, Oss
A.C. Schilt, Waalwijk

- Donderdag 20 oktober, molen "De Schelvenaar" te Krimpen a/d IJssel

E.R. Batenburg, Schiedam
Mevr. M.P. Sonneveld-Riper, Zwijndrecht
A.L.J. van Rijswijk, Vlist

- Donderdag 27 oktober 2005, molen "De oude molen" te Kruiningen

M. Dellebeke, Vlissingen
G. van Dijk, Bergen op Zoom

In totaal hebben 30 kandidaten examen afgelegd, waarvan 22 geslaagd.
Het slagingspercentage is 73%.

Hou streekeigenschappen in ere!

Marc Crins Molenzeilen

- ☛ *Nieuwe molenzeilen; diverse mogelijkheden.*
- ☛ *Reparaties van uw oude zeilen.*
- ☛ *Lui-matten*
- ☛ *Bil kussens (in zeildoek)*
- ☛ *Andere aanverwante artikelen*

Vraag vrijblijvend een offerte aan!

paardebloemstraat 28 -- 5953 GV Reuver
tel.: (077) 474 80 33 -- fax: (077) 474 80 34
gsm: (06) 20 94 98 05
www.molnzeilen.com

DE MOLEN VAN MUSSEL

Tekst Peter de Moes
Tekeningen Gerrit Pouw

Tussen 1800 en 1900 zijn er in de provincie Groningen ca. 60 standerdmolens gesloopt, verbrand of omgewaaid. Meestal verving men ze door stellingmolens. In 1905 waren er nog 4 standerds over, in Vriescheloo, Zuidhorn, Ter Haar en Mussel. Die van Vriescheloo en Zuidhorn zijn gesloopt in 1909 en 1910. Ter Haar is in 1940 gekocht door de gemeente Groningen, die de molen sindsdien maalvaardig houdt. De molen van Mussel, die tweemaal in het plaatjesboek van Tieleman & Dros staat, is niet verbrand, gesloopt of omgewaaid. Nee, hij is in 1943 voorzichtig afgebroken, zorgvuldig opgeslagen en langzaam opgevreten..

Voor dat laatste kreeg hij van de trage ambtelijke molens ruimschoots de tijd.....

Inscripties en herkomst

Mussel ligt in Zuidoost-Groningen bij Stads- en Musse kanaal. In 1869 werd daar een standermolen opgebouwd, die al op twee plaatsen in Drenthe had gemalen. In de oude standerdkast stonden teksten. Op een balk stond "1785", op de koningsspil "1821", het bovenwiel was op de plooistukken fraai bewerkt en gesierd met de tekst:

"Roelof Popkes mulder anno 1827 den 1 July; Popke Roelofs mulder Peize den 1 July 1827 en Harm Klansen de Man molenmaker 1827".

Daaruit maakte men op dat de molen in 1827 in Peize gebouwd moest zijn. Een zekere C. H. Peters schrijft dat

Afb. 1 . De molen van Mussel omstreeks 1936.

*Namens het Gildebestuur
en de
Redactie*

*Prettige feestdagen
en een
voorspoedig 2006
toegewenst!*

de molen "met het jaarcijfer 1766 uit Exloo (Drenthe) afkomstig heet te zijn". Onzeker dus; bovendien noemt hij geen bron. Volgens Dr. M. D. Ozinga, komt de molen uit Eerste Exloërmond, ook hij noemt geen bron. De molen kan dus in Eerste Exloërmond (of in Exloo) zijn gebouwd en in 1827 zijn verplaatst naar Peize. Wel is zeker dat hij in 1869 naar Mussel ging en daarmee voor de tweede keer verhuisde, nu van Drenthe naar Groningen.

Molenaars en eigenaars

Over z'n geschiedenis in Mussel valt meer te vertellen. De eerste eigenaars waren J. Kort, korenmolenaar te Horsten, een buurtschap bij Musselkanaal, en Harmanus Bakker. Die hadden pech, want de molen was nauwelijks opgebouwd toen een decemberstorm hem zwaar beschadigde. In 1870 was hij maalvaardig. Een neef van J. Kort, die ook Kort heette, was molenaar tot 1884. Van mei 1884 tot mei 1899 is Jan Mulder molenaar. In 1899 koopt Jan Brunico Wubs, molenaar te Onstwedde, de molen voor zijn zoon H. Wubs. Jan Mulder vertrekt met z'n gezin naar Smilde. Al een jaar later, in 1900, verkoopt Wubs de molen voor f2850 aan een boer uit Mussel, Meme Folkers. Zijn zoon Albert wil later molenaar worden. Wubs bemaalt de molen nog tot 1907, dan begint de carrière van Albert Folkers als molenaar.

De molen had toen 19,40 m. vlucht, één koppel kunststenen van 1.40 m doorsnede en een builinstallatie. Daarmee bouwde de molenaar vooral boekweit, dat daar in de buurt werd verbouwd en gretig aftrek vond. Later had Folkers in een schuur naast de molen er een motor bij van 22 PK om ook bij windstiltes te kunnen malen. In 1936 krijgt hij de molen in eigendom, zet hem stil en maalt verder elektrisch. De molen takelt af en zal nooit meer draaien. Zijn laatste grote onderhoud was in 1924.

Berend van der Veen

Voordat het verhaal verder gaat, maken we kennis met Berend van der Veen (1891-1987). Hij woonde in de stad Groningen, was directeur van een steenfabriek in Appingedam, lid van vereniging De Hollandsche Molen, (verder DHM te noemen) vanaf 1923 en bestuurslid daarvan van 1929 tot in de jaren '80. Hij was medeoprichter van de PMG, (Provinciale Molencommissie Groningen), nauw betrokken bij molenrestauraties, adviseerde na 1945 als districtsinspecteur voor Groningen en Drenthe bij het verlenen van sloopvergunningen (die hij zelden afgaf), was correspondent van Monumentenzorg, hield lezingen en werkte aan beide Groninger molenboeken en het Drents molenboek. Kortom een vechter voor molens, zij het niet altijd even diplomatiek. In brieven was hij kortaf en recht op de man af.

Kroniek van de laatste jaren

1936

In maart hoort V.d. Veen dat de molen in Mussel stil staat en reparatie behoeft. Folkers "voelt wel voor herstel", schrijft V.d. Veen aan DHM. Een financiële bijdrage beweegt hem misschien tot daden.

Mr. Van Tienhoven, voorzitter van DHM, reageert voor zijn doen zeer snel. Hij schrijft direct naar Folkers, stelt voor om molenaar Bremer een herstelbegroting te laten maken, belooft "een tegemoetkoming", wijst op het voordeel van Dekkerroeden en voegt er enkele attesten van dik te-vreden molenaars met een Dekkerwieksysteem aan toe. Geen antwoord.

1939, April

De molen staat al 3 jaar stil. Een tweede brief aan Folkers. "Wij zouden het betreuren als de molen voor goed aan zijn bestemming onttrokken bleef". DHM wijst nogmaals op een kostenbegroting door Bremer. Geen antwoord.

1940, April

DHM schrijft aan burgemeester Gerrits van Onstwedde, waartoe Mussel behoort: "Wij zijn over de toekomst van dezen molen niet gerust De molen is wegens zijn merkwaardigheid op de Monumentenlijst geplaatst", schrijft Van Tienhoven. Een brief aan de plaatselijke burgemeester bracht vaak een zaak in beweging, maar niet in Onstwedde. Geen antwoord.

Die burgemeester had misschien wel wat anders aan zijn hoofd daar dicht bij de grens, want het is 29 April 1940 en 11 dagen later, op 10 Mei, vielen de Duitsers Nederland binnen en begon er 5 jaar bezetting. Maar het leven ging verder, ook de molenzaken.

Afb. 2 Mussel 3-8-1941. Niet eerder gepubliceerde foto's. De molen onttekeld, de kast open.

De trap (van wat er over is) rust met een dwarsbalk tussen de trapschoren op de staart De tekening van Jan Wiertsema op pag 4 van het Groninger Molenboek komt niet overeen met de foto. Hij tekent weegbanden i.p.v. kruisen en spoorstijlen i.p.v. moerstijlen. Ook kleinere details kloppen niet.

Juni

De (houten) roeden gestreken, dus nog maar eens een brief naar burgemeester Gerrits. "De heer Folkers bewaart het stilzwijgen op brieven onzer vereeniging". En verder: ".dat wij den heer Th. Bremer, molenaar te Adorp, hebben opgedragen den molen binnenkort te bezoeken". En weer een brief naar Folkers om hem mee te delen dat Bremer er aan komt. Geen antwoord.

1 Augustus.

Rapport van molenaar Bremer. Van de molen is "niet veel meer goed". Om hem te restaureren "moet alles geheel uit elkaar en grotendeels vernieuwd worden", waaronder een nieuwe roede en een bovenas. Totale kosten f5000. Folkers voelt er weinig voor, schrijft Bremer. Maar als DHM de reparaties financiert, "zou Folkers den molen wel in gebruik willen houden", tenminste, "als er dan wat te malen is".

2 Augustus

Post uit Mussel! Folkers schrijft dat hij elektrisch maalt en de molen stil zette "ten eerste omdat hij te veel onderhoud vraagt ten tweede hij is te laag en zit te veel in bosch". Hij wil de molen slopen en de goede onderdelen gebruiken of verkopen. Folkers kan of wil de reparatie niet betalen en daarmee dreigt de op één na laatste standerdmolen in heel Noord Nederland te verdwijnen. Wel wil hij "nog wel wat wachten". En het blijft weer een jaar stil. Wat wel actief doorgaat is het verval van de molen.

1941

V.d. Veen probeert de molen te laten afbreken en elders (hij dacht aan Eelde in Drenthe) te herbouwen, maar Monumentenzorg, hierover benaderd, geeft de voorkeur aan behoud ter plaatse. Maar met een burgemeester die geeneens op brieven reageert, wordt dat erg moeilijk.

Afb. 3 De molen van voren gezien met de houten askop

3 Augustus

V.d. Veen bezoekt molenaar Folkers. Hij ziet dat het kleedhout er grotendeels af is. Regen en wind hebben vrij spel op de steen- en de maalzolder. Hij maakt foto's (afb. 2 en 3), ziet verder dat de molen helt en dat het kruiswerk slecht is. Dat kan kloppen, want de steekbanden en de kruisplaten waren tijdens de laatste restauratie in 1924 weliswaar vernieuwd, maar niet in eiken, maar in grenen! Geen wonder dus dat die 17 jaar later ingerot zijn. "De molen moet voor den winter klaar, daar hij anders verloren is", schrijft V.d. Veen aan DHM. Maar dat valt mee.

December

V.d. Veen schetst de toestand van de molen aan zijn vriend M.D. Ozinga, directeur van het Rijksbureau van Monumentenzorg. "Het onderstel is verrot, de hoekstijlen zijn slecht, het kleedhout aan de eene zijde is geheel weg, aan de tegenoverliggende ook gedeeltelijk. Eén roede ligt bij den molen, de andere is weg". Herstelkosten, inclusief nieuwe bovenas en een roede f5000. V.d.

Veen wil de burgemeester van Haren warm maken voor het idee om de molen te kopen en binnen zijn gemeente te herbouwen. Als monumentenzorg daaraan meewerkt en flink subsidie verleent, hapt Haren misschien wel toe. Antwoord van Ozinga. "Zeer veel belangstelling over de mogelijkheid tot behoud van den molen door herbouw te Haren". De te verwachten subsidie is minder dan 50% en hangt bovendien af van een aantal factoren.

- is het toekomstig onderhoud verzekerd
- blijft de molen in gebruik
- betalen Provincie en de Gemeente mee

1942, Januari

V.d. Veen laat er geen gras over groeien en fietst naar burgemeester Nauta van Haren (z'n auto heeft hij weggedaan "omdat er toch geen benzine is") en legt zijn plan voor:

De gemeente koopt de molen en herbouwt hem in Haren. Het liefst als bedrijf, maar anders als museum-object. De burgemeester reageert positief. Als Monumentenzorg, de provincie, de gemeente, fondsen, DHM en particulieren bijdragen geven, komt het geld wel bij elkaar. V.d. Veen zal Jan Wiertsema (68), gepensioneerd architect en oud molenmaker, vragen de molen op te meten en in tekening te brengen. En aan Folkers wat hij voor z'n molen moet hebben.

Juni

Jan Wiertsema heeft de molen opgemeten en maakt tekeningen. Hij biedt aan de afbraak en de herbouw gratis te begeleiden.

September

Folkers vraagt f1500 voor zijn molen, "maar dat moet aardig naar beneden, gezien den zeer berooiden toestand, waarin de molen thans verkeert," schrijft V.d. Veen. Jan Wiertsema heeft zijn tekeningen klaar, hij schat de totale kosten, inclusief aankoop en verhuizing op f8000.

1943, Maart

V.d. Veen schrijft dat Haren de molen binnenkort koopt, maar hem na de afbraak eerst veilig opbergt, "tot tijd en wijle er meer normaler tijden aanbreken" De Tweede Wereldoorlog is immers nog aan de gang. Hij verzoekt Monumentenzorg om toestemming tot afbraak en wederopbouw van de molen.

April

De molen is gekocht voor f1000. Aankoop, transport en herbouw is inmiddels opgelopen tot f10.000, alleen al aan nieuw eikenhout is er 11 m³ nodig. Men denkt de molen t.z.t. te herbouwen in de buurtschap Harenermolen, bij Glimmen. De toestemming tot afbraak van de molen is binnen. Monumentenzorg dringt erop aan de molen na herbouw te laten functioneren, zoals bijvoorbeeld gebeurt "op Zaterdagmiddagen met de oliemolen te Koog aan de Zaan"

Mei

Er staat een steng (rechtmast voor niet-Groningers) bij de molen. De afbraak, door molenmaker Koning te Sappemeer, is begonnen.

Juli

Jan Terhuizen, oud-molenaar van De Hoop in Schildwolde (gesloopt in 1935), hoort dat er een molen in Haren komt en schrijft direct naar V.d. Veen. "Het kwam mij in de gedachte, misschien moeten ze er ook een molenaar op hebben" en meldt zich aan als huurder/molenaar. V.d. Veen antwoordt dat het niets voor Terhuizen zal zijn, de molen komt niet dagelijks in bedrijf en daar kan Terhuizen niet van leven.

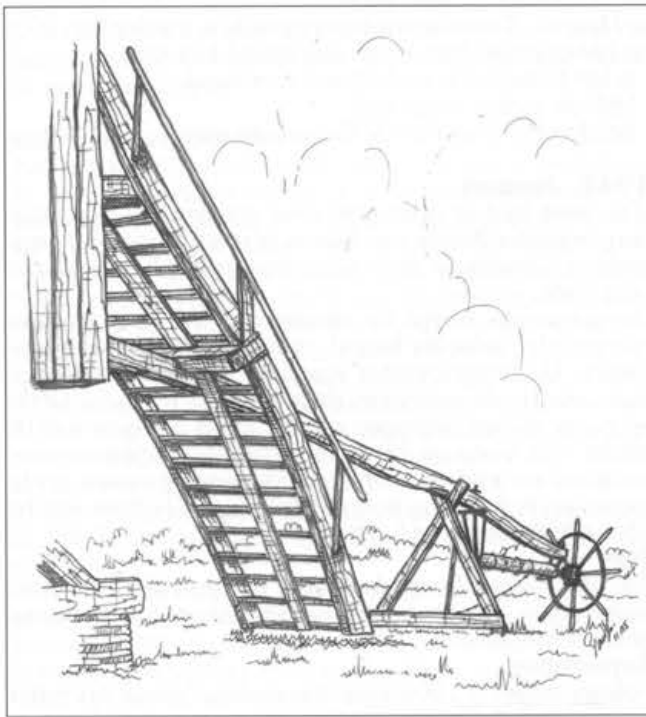
November

De afgebroken molen is opgeslagen in Groningen in de fabriek van de Gebr. Kuiper, achter de Korreweg aan het water. Daar is molenmaker Koning onder supervisie van Jan Wiertsema " bezig alles na te zien" (met dat "alles" zal V.d. Veen het gaande werk wel bedoeld hebben).

Tijdens die opslag zal het van vocht doordrongen hout snel achteruit gaan.

December

Burgemeester Nauta is vervangen door De Waard, een NSBer. (NSB, Nationaal Socialistische Beweging, een

Afb. 4 Mussel. Ophanging van de trap. Met een draagbalk onder de trapschoren rust de trap op de staart. Hangbomen zijn hier overbodig. Traditionele constructie, die ook in België nog voorkomt. Tekening naar foto's.

politieke organisatie van landverraders olv Ir. Mussert, die eeuwige trouw aan Hitler beloofde).

1944, Februari

Een domper. Monumentenzorg krabbelt terug. De toegezegde 45% subsidie van f5000 was te voorbarig. Normaal krijgen molens niet meer dan 30% en voor hoge subsidies is goedkeuring van "Financiën" nodig. Slechts voor uitzonderlijke gevallen kan de subsidie hoger uitvallen. V.d. Veen schrijft direct aan de directeur, zijn vriend Ozinga, dat de f5000 inmiddels is aangegroeid tot f12000 en vraagt of de Rijkssubsidie "van plm 45% zoals je mij destijds hebt genoemd, kan gehandhaafd blijven".

Ozinga antwoordt dat het wel mee zal vallen. Haren moet gewoon 45% subsidie aanvragen van f12000. Alleen het Departement van Financiën kan bezwaar maken.

April

Het gemeentebestuur van Haren vraagt rechtstreeks aan de Secretaris-Generaal van het Departement van O.K. en W. (Opvoeding, Kultuurbescherming en Wetenschap) 45% subsidie, met de overwegingen dat:

- de molen in Mussel buiten gebruik was
- de eigenaar hem voor afbraak wilde verkopen
- het een zeldzaam type is
- Monumentenzorg stelt behoud zeer op prijs stelt
- de gem. Onstwedde op behoud geen prijs stelde
- de gem. Haren de molen voor f1000 kocht
- de molen t.z.t. in de gem. wordt herbouwd
- de kosten f12000 zullen bedragen
- men bijdragen verwacht v. Rijk, provincie, enz.
- herbouw voor Groningen van grote waarde is
- de molen na herbouw gebruikt wordt

En sluit er een kostenbegroting van Jan Wiertsema bij in (zie kader aan het slot van dit artikel).

1945, Mei

Nederland is bevrijd van de Duitsers. Er zijn geen grondstoffen. Er is geen elektriciteit, geen hout, geen kolen, geen olie, niets. Het land is leeggeroofd. De economie moet vanaf de grond weer worden opgebouwd. Alles, inclusief de eerste levensbehoeften, is gedistribueerd. Ook Monumentenzorg kan weinig en hoe belangrijk de molen van Mussel ook is, de gemeente Haren krijgt geen Rijkssubsidie. Er gaan twee jaar voorbij.

1947, Juli

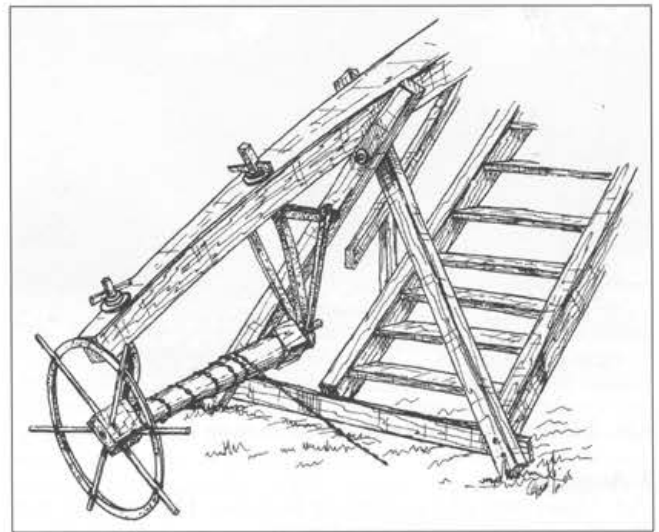
In het Openluchtmuseum in Arnhem (OLM) krijgt men de tip dat de gemeente Haren "bereid is de molen over te doen aan het Openluchtmuseum". Nu staat daar sinds 1916 de standerdmolen uit Huizen en daarvan is de situatie zorgelijk. Aan de kast is in al die tijd niets gedaan, hij staat op instorten en moet eigenlijk compleet vernieuwd worden. Maar de Rijkssubsidiepot is leeg, ook voor het OLM.

1948, Januari

Een deskundige van het OLM, H. J. van Bon, chef technische dienst, komt naar Haren en bezichtigt de opgeslagen molen. Hij krijgt een tekening mee naar Arnhem (die van Jan Wiertsema, zie Groninger Molenboek, pag 4) en zal nader van zich laten horen.

April.

De nieuwe burgemeester van Haren, Van Ketwich Verschuur wil van de molen af en heeft een gesprek met DHM. Men acht herbouw in Haren ongeschikt, de molen zou slechts als dood monument herrijzen. En, het OLM in Arnhem heeft interesse. "Niet om den molen daar weer op te bouwen, doch om ze aan de andere molens te verwerken", schrijft Van Tienhoven aan V.d. Veen. Wat denkt hij daarvan ?

Afb.5 Vrij hangend staartdeel met kruierwerk, en de wegneembare ondersteuning. Ook loopschoren zijn hiermede overbodig

Deze antwoordt kortweg dat de molen niet naar het zuiden gaat, maar in Haren wordt herbouwd. Punt uit. "Hij moet immers met die van Ter Haar de eer van de drie noordelijke provincies ophouden".

Oktober

DHM en V.d. Veen raken buiten beeld. De onderhandelingen gaan verder tussen het OLM en de gemeente Haren. Heeft het OLM nog interesse, vraagt Haren. Directeur Roukens is voorzichtig en slim. Hij schrijft aan Haren dat hij al een standerdmolen heeft, die echter dringend restauratie behoeft, maar die hij eventueel kan "vervangen door

een andere standerdmolen, mogelijk die uit Haren". Maar eerst wil hij nog eens onderzoeken of de molen toch niet in Groningen kan blijven, "waar dit molentype een grote zeldzaamheid is geworden", aldus Roukens. En stelt voor met "Zijne Hoog Edel Gestrenge, de heer Commissaris der Koningin in de provincie Groningen", subsidie aan te vragen.

December

De commissaris heeft geantwoord dat de kans op een provinciale bijdrage miniem is. Het grootste bezwaar is dat de molen niet exploitabel zal zijn en alleen maar een museumstuk wordt. Haren meldt dit besluit aan Monumentenzorg en aan DHM en schrijft verder: "De gemeente kan in deze moeilijke financiële tijdsomstandigheden alléén niet voor de financiering zorgen en is deswege genoodzaakt afstand van de molen te doen".

1949, Januari

Haren zit met de molen in de maag. Directeur Roukens van het OLM begrijpt dat en probeert eruit te halen wat erin zit. Hij vraagt Haren of ze "bereid is een offer te brengen en zou kunnen besluiten de molen aan het OLM te schenken". Maar, waarschuwt hij, verkoopt men de molen in onderdelen, dan koopt hij slechts die onderdelen "welke voor de restauratie van de molen in mijn museum in aanmerking zouden kunnen komen".

April

Overleg tussen de gemeentesecretaris van Haren en de hoofdcommissies van de Rijksdienst voor de monumentenzorg, A. Bicker Caarten. De hele molen gaat naar het OLM.

Mei

Directeur Roukens van het OLM komt de opgeslagen molenonderdelen één dezer dagen in ogenschouw nemen. Maar er komt iets tussen.

1949, Mei.

Nederasselt

Want heel toevallig, nota bene in diezelfde maand Mei biedt L.F. van Haren, eigenaar/molenaar van de standerdmolen in Nederasselt zijn molen aan het OLM voor f3000 (Volgens voorzitter Van Tienhoven van DHM was het net andersom; het OPL bood f3000 aan Van Haren, want die was het door dat aanbod "min of meer in zijn hoofd geslagen". Hoe dan ook, directeur Roukens schrijft rechtstreeks aan het ministerie van O, K. en W. (en passeert daarmee Monumentenzorg) "dat nú de voorkeur wordt gegeven aan de opbouw van de standaardmolen uit Nederasselt in het museumpark". En vraagt direct een machtiging om de Huizer molen te slopen, de molen van Nederasselt op te kopen en te verplaatsen naar het museum.

Maar Roukens heeft het nakijken, want de burgemeester van Nederasselt, baron Van Hugenpoth tot Aerdt grijpt in en start een actie. De molen wordt gerestaureerd en blijft staan waar hij hoort.

1949, Augustus

Het is opschieten geblazen want de Huizer standerdmolen in het OLM staat al in de steigers.

Maar in Haren is men niet helemaal gek. Het OLM kan de molen kopen voor de helft van de door haar gemaakte kosten, f2370. Een "uiterst acceptabel aanbod, geleid door de overweging dat bij overdracht aan Uw museum de molen voor het nageslacht bewaard blijft".

Het OLM gaat accoord en snel vraagt directeur Roukens aan O.K. en W. toestemming de molen te kopen ter vervanging van de Molen in het Museumpark.

Oktober

De machtiging om de molen te kopen is binnen. Op 14 Oktober komt H.J. van Bon, chef technische dienst, "de onderdelen nog eens bezichtigen". Blijkbaar heeft hij de eerste keer niet goed gekeken, want nu is het hout ineens door "houtworm, verstikking, etc" aangetast.

(Aan verstikt hout is van buiten niets te zien, maar binnenin is het tuinaarde). "Van aankoop kan geen sprake meer zijn", schrijft directeur Roukens aan Haren. Hij stelt voor dat het museum de waarde van de nog bruikbare onderdelen bepaalt en betaalt aan de gemeente. Haren gaat hiermee accoord en op 20-12-1949 voert een vrachtwagen de molen naar Arnhem.

1950, Februari

De restauratie van de Huizer molen in het park is in volle gang, die duurt tot Augustus. Van de molen uit Mussel gebruikt men slechts de penbalk, de bovenas, (die ingekort wordt) en het fraaie bovenwiel. De rest van wat nog bruikbaar is verzaagt men voor andere doeleinden. Totale waarde f650, meldt het OLM. Haren vindt het best, blij dat men de molen kwijt is.

Door reparatie aan het bovenwiel bleef alleen de inscriptie ROELOF POPKES MULDER ANNO 1827 DEN 1 JULY, over. De rest verdween. Naar mijn weten bestaat er geen foto van.

Bij de grote restauratie in 1978 is de hele standerkast van de Huizer molen met inhoud vernieuwd. Het stuk van het bovenwiel met de tekst bewaarde men uit een zeker piëtisme ergens op een zolder. Veel later is het weggegooid omdat niemand meer wist wat het was....

1950, April

Intussen weten Monumentenzorg, DHM en V.d. Veen van niets. Eind Januari 1950, terwijl men de restanten van de molen van Mussel al in Arnhem verzaagt, schrijft V.d. Veen nog aan de directeur van het Vreemdelingenverkeer in Groningen dat de molen "in de gem. Haren (is) opge-slagen, teneinde ter gelegener tijd daar te worden herbouwd".

Maar in april schrijft hij maar eens aan Monumentenzorg, dat hij weinig over de zaak hoort. Monumentenzorg op haar beurt heeft ook al een tijd niets meer ver-

MOLENSTENEN

Molensteenfabriek Van Vugt levert u naar keuze massieve maalstenen of stenen met een zachte uitslag. Ze worden vakkundig afgewerkt, prima gescherpt en goed onder de rij gebracht.

Wij kunnen u ook van dienst zijn met:

- ✓ nieuwe Duitse blauwe stenen;
- ✓ kunst- en sierstenen;
- ✓ het scherpen van molenstenen;
- ✓ deskundige informatie.

Bel voor inlichtingen vrijblijvend met:

H.J.A van Vugt

Molensteenfabriek

Zomereik 10

5682 HH Best (NL)

Tel/Fax: (+31) (0) 499-395454

nomen, belt naar het OLM in Arnhem en komt erachter dat de molen van Mussel niet meer bestaat. Aan V.d. Veen schrijft mo-numentenzorg "deze gang van zaken ten zeerste te betreuren". Men voelt zich gepasseerd en schrijft een brief op poten naar de hoogste instantie, "Zijne Excellentie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, minister Cals".

Juli

Antwoord van de minister: Na inzage in de correspondentie hierover achtte de minister "deze gang van zaken niet onjuist". Maar wel jammer voor de verloren molen, die gedurende 8 jaar "door houtworm en verrotting was aangetast".

Alle moeite van V.d. Veen vergeefs. Hij zal diep teleurgesteld geweest zijn. Een vooral kwaad. Hij zegt zijn lidmaatschap op van de vrienden van het OLM: "In plaats nu van deze stander in zijn geheel in het Openlucht-museum te herbouwen, zijn onderdelen gebruikt voor het herstel van een bestaanden molen in het museum, zoodat door de schuld van het Museum dit unieke noordelijke exemplaar verloren is gegaan. Een dergelijk Museum wensch ik niet te steunen".

30 Jaar later kwam er een splinternieuwe standerdmolen in Bourtange. Het zal hem goed gedaan hebben.

Nog een nieuwe?

Toen in augustus 1980 die nieuwe standerdmolen in de vesting Bourtange in werking werd gesteld, dacht het Plaatselijk Belang Mussel "wat daar kan moet hier ook kunnen!". Omstreeks 1982 overlegde men met de herinrichtingscommissie voor de veenkolonien over de bouw en de nieuwe standplaats. De financiering begon met de verkoop van een set pentekeningen van de verdwenen molen. Maar het is sinds 1982 wel erg lang stil....

Bronnen

Amsterdam, Stichting Molendocumentatie DHM:
 Archief Berend van der Veen.
 Archief Verdwenen molens.
 Fotoarchief.
 Arnhem:
 Bedrijfsarchief van het Openluchtmuseum.
 Historische kring Huizen, De Huizer Molen, 1994.
 Dr. M. D. Ozinga, De Ned. Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Oost Groningen, 1940.
 C. H. Peters. Oud Groningen, Stad en Lande, z.j.
 Derk Jan Tinga, Herbouw standerdmolen Mussel, In "De Zelfzwichter" 34, Juni 1984.
 Berend V.d. Veen e.a, Groninger molens, 1958.
 Berend V.d. Veen e.a, Groninger molenboek, 1981.

Begroting van kosten aankoop, afbraak, restauratie en wederopbouw standerdmolen te Haren Gr.	
Kosten van aankoop van den molen	f 1000,00
Kosten van afbraak van den molen:	
Reis- en verblijfkosten van den molenmaker	91,01
Huur voor steiger materiaal, richtmast ca	42,75
Arbeidsloonen	450,80
Smidswerk	4,10
Telefoon	1,12
Vrachtkosten gereedschappen	39,00
Huur voor touwwerk, blokken, staaldraad c.a.	50,00
Vervoerkosten van Mussel naar Groningen 50 Km	200,00
Voorschotten J.Wiertsema, technisch adviseur, tijdens aankoop molen, opmeting en afbraak:	
Reis- en verblijfkosten	52,95
Hulp bij opmeting	13,50
Lichtdrukteekeningen	2,22
Porto en telefoon	0,45
Kosten reparatie en wederopbouw van den molen:	
Ontgraving fundamenteen, aanvulling en ophooging	150,00
Metselwerk stiepen 6 m ³ à f 35	210,00
Eikenhout (met eenige wankant) 11 m ³ à 200,-	-300,00
Spanten, regels, naald voor de kap 1 m ³ à f120,-	120,00
Kleedhout voor de kap 50 m ³ à f 3,-	150,00
Kleedhout voor het vierkant 120 m ³ à f3,-	360,00
Vloerhout maal- en steenzolder 30 m ³ à f3	90,00
Raveelingen en liggertjes 0,5 m ³ à f120	60,00
12 kruipalen boschkant eiken à f 10	120,00
Herstelling bestaande roede	250,00
Nieuwe roede met toebehoren	1250,00
Herstelling staart, trap, kruiwerk en bordes	375,00
Opbouw van den molen (arbeidsloonen)	2650,00
Herstellen ijzerwerk, spijkers, rongen en schroeven	200,00
Carbolineum en verfwerk	250,00
Vier molenzeilen à f 60	240,00
Lui- en aflaattouwen	25,00
Inventaris (gereedschap)	150,00
Vervoer van Groningen naar Haren	175,00
Huur loods, werkplaats en terrein te Groningen	300,00
Risico en onvoorziene	750,00
	f 12121,90
Begroting van Jan Wiertsema, 1944	

Pas op spinnenwebben

Als je de titel van dit stuk leest zul je je wel afvragen, wat is dat?

In welke molen komen ze niet voor, spinnenwebben? Ondanks het regelmatige bezoek van een veger en/of stofzuiger aan onze standerdmolen "de Haag" in Beuningen, komen ook bij ons spinnenwebben voor.

Wij hebben een Vlaamse vang met vaste maanijzers. Tussen de blokken zitten ruimtes die uiteenlopen van 2 tot ca 8 cm. Tussen het buikstuk en het teenstuk is de ruimte 8 cm.

In deze ruimte had zich een spin gevestigd, die een mooi sluitend web had gemaakt. Tot de dag van vandaag kan ik me niet herinneren dat ik ooit op die plaats een web heb verwijderd.

Het is vrijdag 26 augustus 2005. De vakantie is voorbij en het is al weer 5 weken geleden dat ik op de molen gedraaid heb. Het is mijn wekelijkse vrije dag en als ik 's morgens naar buiten kijk en de boomtoppen op en neer zie gaan denk ik: "Als de wiede weerga naar de molen."

Onderweg hoor ik de radio weergeven dat het ZW 4 is. Ik span de molen in: 2 volle, 2 halve. Na 10 minuten draait de molen met 70 enden per minuut. Ik ga koffie zetten en genieten van de molen. Tegen 12.00 uur komen er wat donkere wolken uit het zuidwesten. Omdat ik meer wind verwacht en ik eigenlijk tegen het maximale draai besluit ik om 4 halve te zetten. Voorkomen is tenslotte beter dan genezen.

Ik vang de molen om de eerste volle te zwichten. Als dat gebeurd is, loop ik naar

het vangtouw, haal de vang op en wacht op de volgende volle. Automatisch kijk ik naar boven en ik zie uit het bovenste fluitgat stof komen. Ik denk: "Hoe kan dat nou? De wind komt van voren. Hoe kan dan het stof, als dat er al mocht zijn, binnen opwaaien?" Nou moet ik toegeven dat in de loop der jaren mijn gezichtsvermogen niet meer is wat het geweest is (boven de 50) en ik, na enig turen, ontdek dat het rook is. Ik vang de molen onmiddellijk en "vlieg" de trap op, onderweg trek ik de brandblusser van de haak en neem de volgende trap naar de bovenste zolder.

De rook valt wel mee boven, maar ik kan niet ontdekken waar de rook ontstaat.

Ik ga met de blusser naar de achtermolen. Nu kan ik duidelijk zien waar de rook ontstaat: het buikstuk staat in brand, denk ik. Ik loop naar de plek en zie vuur, maar zie dat het tussen de blokken in is. Met mijn vingers kan ik de brandende massa eruit peuteren en op de zolder kwakken, waarna mijn maat 43 de rest doet. Er is verder geen schade. Alleen mijn fleece-trui heeft een paar extra gaten gekregen. Een overall blijkt dus niet overbodig.

Wat was er nu gebeurd?

Tijdens het vangen komt er regelmatig stof vrij, dat je vaak op het kuipdeksel ziet liggen. Maar dat stof had zich ook opgehoopt op het spinnenweb tussen de blokken en had daar een massa gecreëerd die snel ontbrandt. Het had de functie van 'aanmaakblokjes' gekregen. Tijdens het vangen moet de wrijving dusdanig hoog geweest zijn, dat genoemde massa daarvan geprofitteerd heeft en ontvlamd is. Nooit heeft me enig collega op dit gevaar gewezen, noch wordt er in de blauwe mappen over dit fenomeen gesproken. Maar vanaf nu moet een gewaarschuwd molenaar voor twee tellen. De stofzuigermond moet in de toekomst ook tussen de blokken zijn werk verrichten.

Een ongeluk zit in een klein hoekje, dat is maar weer eens bewezen.

Henk G.A. Rambach
Molenaar "De Haag" Beuningen

EEN NIEUWE LANGE SPRUIT

Gestoken in de molen van de Polder Westbroek

Voor de ware molenliefhebber zijn er dikwijls vragen bij foto's die hem onder ogen komen. De foto op het achterblad van de laatste Gildebrieff was daarvan een goed voorbeeld.

Een lange spruit hangende aan de top van een roe, is natuurlijk een reden om daar meer van te weten. De telefoon ging bij ondergetekende vele malen om nader uitleg van het waarom en hoe.

Met het eerste zullen we beginnen n.l. waarom de oude en de nieuwe spruit niet op de gebruikelijke wijze met behulp van een kraan werden verwijderd en weer gestoken. Het antwoord daarop kan kort zijn, dat kon niet daar de omgeving van de molen zodanig is dat er geen kraan kan komen.

Ik memoreerde al waarom niet op de gebruikelijke wijze, maar wat is gebruikelijk? Vroeger ging dat gewoonweg niet anders daar er geen geschikte hijswerktuigen voorhanden waren om voor een dergelijk klus ingeschakeld te worden.

Allereerst het volgende. De eerste de beste keer dat je op je eigen molen komt, zet het wiekenkruis overhek, en ga dan eens precies onder de langespruit staan en kijk daarbij dan loodrecht omhoog. Je zult dan tot de ontdekking komen dat de top van het erboven staande roede-eind nagenoeg of wel precies boven de langespruit staat.

Nu de werkwijze, want vele zullen nu zeggen: "Die molenmaker durfde wel met de berichten in het achterhoofd van de gebroken roeden van de laatste tijd". Nu, ik kan U gerust stellen: de roeden zijn voorafgaande aan deze klus op scheurvorming gecontroleerd met een tweetal vloeistoffen die gebruikt worden in de luchtvaart, voor b.v. het controleren van het zware aluminium middeleel van de vleugels. Deze controle wordt regelmatig om de zoveel vlieguren uitgevoerd want het is bar slordig als je verder moet met één vleugel. Hoe een en ander werkt gaat hierbij te ver.

We gaan nu over tot de praktijk van het verwisselen van een lange spruit m.b.v. het wiekenkruis.

Uiteraard worden alle bevestigingsbouten losgenomen wat op zich al een pittige klus is na 106 jaar want dat was de leeftijd van de originele Potspruit, die na deze periode echt aan vervanging toe was.

Dan de voorbereidingen, gevormd door het aanbrengen van het takelwerk. Hiervoor worden allereerst drie roede einden onderling met een staalkabel aan elkaar gekoppeld en tevens aan het komende eind een behoorlijk

zwaar takelblok die zonder meer de 1200 kilo van de beide spruiten probleemloos aan kan.

Van af het roede eind loopt dan een hijsdraad via het takelblok naar de askop waar een tweede takelblok is aangebracht. Door het laatst genoemde takelblok loopt de hijsdraad langs de verticaal naar beneden staande roe naar onderen en via een derde blok naar een zware pomptakel.

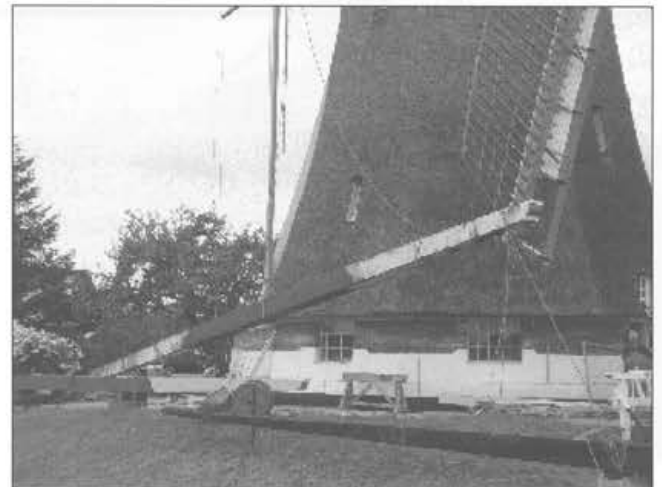
Dan wordt aan het onderstaande end van de verticaal staande roede een tweede staaldraad bevestigd, die naar een tweede pomptakel loopt. Met deze laatstgenoemde pomptakel kan men dan het wiekenkruis probleemloos voor- of achteruit laten draaien. (wel de vang lichten uiteraard).

Als dit alles naar behoren is aangebracht en gecontroleerd gaat er een strop om de uit te nemen spruit.

Deze wordt dan een weinig opgelicht en wordt er een z.g. mosterdpot onder de spruit geschoven. Een mosterdpot is een zwaar houten plateau met daarop twee lagerblokken, waarin een zware metalen rol op kogel-lagers kan draaien.

Als deze er onder ligt wordt aan de andere kant ook een mosterdpot onder de spruit geschoven waardoor de spruit bijna met de druk van een duim zo welwillend naar buiten is te schuiven.

Als dit alles klaar is wordt er voorzichtig aan de spruit getrokken na hem een weinig te hebben opgelicht.

Het uitnemen van de oud en der dagen zat zijnde spruit is op een oortje na gevild

Dit trekken aan de spruit gebeurt d.m.v. het verdraaien van het wiekenkruis en gelijktijdig nog iets bijlichten. Het wiekenkruis draaide in dit geval linksom zoals gebruikelijk, waarbij de top van de roe met het takelblok verder van het hart van de molen wegdraait.

Als de spruit zover is, dat het middelpunt nog net voor de eerst genoemde mosterdpot ligt en nog net niet gaat dompen wordt de strop precies naar het midden van de spruit verschoven. Als dit gebeurt is kan het wiekenkruis weer verder linksom gedraaid worden tot de spruit geheel buiten de molen is. Daar aangekomen konden we hem eens goed van dichtbij bekijken en hier en daar eens met een voorhamer "bekloppen". Al snel bleek dat we dit niet al te hard dienden te doen, daar het plaatijzer niet al te veel, weerstand bood. En dit juist daar waar de knikspanning tijdens het kruien het grootst is. Het aanbrengen van de nieuwe spruit is al gauw duidelijk als

men het bovenstaande van achter naar voren leest. Een leuke bijkomstigheid bij deze werkzaamheden is, dat een reeds oude strijdvraag kon worden opgelost n.l. dat een Potspruit een kattenrug heeft. Dit houdt in dat de bovenzijde naar de einden toe ongeveer 8 cm. naar beneden toe afloopt, gelijk aan de oude houten spruitbalken. Ook de voorzijde is niet recht in tegenstelling tot de achterzijde, maar loopt eveneens zo'n 6 a 8 cm naar achter smaller toe.

Al met al een leuke maar uiterst leerzame periode van twee weken en daarbij de belevenis om twee molenaars als een hecht team samen te zien werken. Alles gebeurde met een tot het uiterste beperkte conversatie in de trant van doe dit en doe dat.

Van af deze plaats dus goed gedaan; "Bravo", Ton en Ron.

Gerrit Pouw

Laswerk aan de roeden

Met belangstelling heb ik het artikel in de Gildebrief van september gelezen, waarin aandacht wordt gevraagd voor het laswerk aan metalen roeden. Ook ik ben geen deskundige, maar een dergelijk werk waarop grote en soms onberekenbare krachten worden uitgeoefend, vereist naast het vakmanschap van de lasser een grondige voorbereiding en na het lassen een non-destructief (Röntgen) onderzoek van de lasnaden.

De volgende, mogelijk aanvullende opmerkingen moeten mij van het hart: Van een lasser die dit soort werkzaamheden uitvoert, mag men niet verwachten dat hij enige notie heeft van de belastingen die zijn werk zal ondergaan; wel mag men verwachten dat hij een vaste hand heeft.

De lassers die werken aan de door u genoemde gas- en oliepijpleidingen zijn meestal van Islamitische huize, omdat zodoende hun opdrachtgever de zekerheid heeft dat er geen alcohol in het spel is (wat trillende handen kan veroorzaken, waardoor de kwaliteit van de las in het geding komt).

Wat ik mis in uw artikel is dat een harde staalborstel, een bikhamer en een eventuele slijptol net zo belangrijk zijn als de lastang en de laskap.

Bekijken we de laselektrode dan zien wij dat deze uit 2 delen bestaat:

a. de metalen kern waarvan materiaal en soort zo dicht mogelijk bij de te lassen delen moet liggen. De dikte van de gekozen elektrode is afhankelijk van het soort las (of

meerdere lasrupsen) en de lasstroom; en b. de bekleding van de elektrode die tijdens het lassen een belangrijke functie heeft: deze elektrodemantel verdampt voor het grootste deel tijdens het lassen en zorgt er daardoor voor dat tijdens het lassen de zuurstof uit de lucht niet met het vloeibare metaal in aanraking komt. Zou dat wel gebeuren, dan wordt dit metaal geoxideerd en daardoor poreus, zodat de las zwak is. De mantel voorkomt tevens dat de stikstof uit de lucht metaalnitrieten vormt, die inwendige kerfwerkingen bevordert, wat het breken van de las ten gevolge kan hebben. Het niet verdampte deel van de bekleding zet zich af als een lasslak die geen sterkte heeft en dus moet worden verwijderd, zeker bij meerdere lagen laswerk, omdat de las van nul en generlei waarde is als de slak wordt ingesloten.

De elektroden moeten zeer droog bewaard worden, omdat de mantel, om een goede lasverbinding te verkrijgen, maximaal 2% vocht mag bevatten. De lasstroom is eveneens uitermate belangrijk, hier weet een goede lasser alles van.

Ik hoop dat ik hiermede een kleine bijdrage heb geleverd aan ons "Industrieel erfgoed".

Zelf ben ik watermolengek en ik ben begonnen aan een boek over de watermolens in Zuid-Limburg en hun voorafmalige industriële en economische functies.

J. W. Reinders

Molen en molenaar in familienamen

Auteur: Jan Spendel

Als men het telefoonboek om de een of andere reden dient te raadplegen en men bladert deze tijdens het zoeken door, dan valt het je dikwijls op dat een bij molens betrokken persoon veel mensen een familienaam hebben die direct of indirect verbonden is met de molens.

Een tiental jaren geleden heeft de Vereniging De Hollandse Molen hiervan gebruik gemaakt en op basis van deze gegevens een ledenwerf actie gestart.

Betreffende dit gegeven heeft Jan Spendel in het boek Molen en molenaar in familienamen alle mogelijke afleidingen van de beroepsnaam molenaar te samen gebracht. Het zoeken van familienamen en het napluizen van de geschiedenis van de familie is de laatste jaren een veelvuldig bedreven hobby.

Spendel heeft hierop ingespeeld en alles betreffend aan molens in de breedste zin van het woord bij een

gebracht in een boekwerk bevattende meer dan 800 familienamen.

In het eerste deel van het boek komen de vele familienamen aan de orde die zijn afgeleid van de molen en de daarmee verbonden beroepen. In het tweede deel behandelt hij de geschiedenis van de molen. Diverse molentypen en -functies passeren daarbij de revue.

Spendel baseert zijn informatie op allerlei publicaties op het gebied van genealogie, naamkunde en molinologie. De 800 familienamen (ook uit bijnamen) worden verklaard. Het boek is uitermate informatief en leesbaar, ook voor mensen die misschien niet direct uit een molenaarsfamilie komen. Spendel heeft ook heel wat details over families die de namen dragen verzameld. Het is voor het eerst dat de familienaam Molenaar en de afgeleide namen daarvan zo uitgebreid zijn beschreven. Een heel bijzonder molenboek, dat het begrip molen op een geheel andere tot nu toe nog

nimmer gebruikte bijzondere gezichtshoek belicht.

Aangezien het boek niet in alle boekhandels verkrijgbaar is, stellen wij hierbij de mogelijkheid open toch in het bezit te komen van het boek.

Het boek is te bestellen via het e-mail adres info@gopher.nl of per telefoon via nummer 030-2905320 kunt vermelden. ISBN: 9051792506 "Molen en molenaar in familienamen" Verkoopprijs: € 15,- (excl. verzend- en verpakkingskosten).

Wipmolens in Zweden

Het begon in september 2004 met een ansichtkaart van een oude schoolkameraad op de deurmat bij mij thuis. Die was op vakantie in Zweden. De kaart stelt de Zweedse provincie Värmland voor, waarop bepaalde gebouwen en bezienswaardigheden afgebeeld staan. Värmland ligt met de westkant tegen Noorwegen aan, ter hoogte van Oslo, terwijl de zuidkant aan het meer Vänern grenst. Vänern is met 74 bij 140 kilometer het grootste meer van Europa. Bij het aandachtig bekijken van die kaart viel mij een molen met vier wieken op bij het stadje Arvika. Het was mij niet duidelijk om wat voor type molen het ging. Op goed geluk nam ik via internet www.arvika.se (met linksonder „skriv till oss”) contact op met de gemeente Arvika en al gauw kwam er per post een reactie. Men schreef dat ik daar welkom ben om de molen te bezichtigen, wanneer ik in Zweden zou zijn. Mijn vrouw en ik gingen in juni 2005 op vakantie naar dezelfde provincie Värmland en een autotocht van 97 kilometer van ons vakantieadres naar Arvika leek niet zo ver. Het was echter twee uur rijden over bochtige en hellende wegen in het overigens schitterende bosrijke heuvellandschap met de talrijke meren.

Openluchtmuseum Sågudden

Daar aangekomen in Arvika op 22 juni 2005 was het openluchtmuseum Sågudden gauw gevonden. Ik meldde me aan bij de kassa (entree 50 Zweedse kronen per persoon) en op mijn vraag of ik als Nederlandse molenliefhebber de molen mocht bekijken, was men erg hartelijk en vriendelijk. Het hoofd administratie van dit museum, Kenneth Larsson, werd erbij geroepen. Ik mocht van hem de molen, die normaal gesproken niet voor het publiek te bezichtigen is, van grond tot kap bekijken en fotograferen. Daarvoor heeft Kenneth een ladder bij gehaald. Het is molentechnisch gezien een soort wipmolen

Hij is eind 18e eeuw gebouwd in Torsrud in de gemeente Säffle op het schiereiland Värmlands Näs aan het meer Vänern en werd in 1925 naar Sågudden bij Arvika overgebracht.

De vierkante „ondertoren”, welke is gebouwd met op elkaar gestapelde en in de hoeken gekepte boomstammen, meet 6x6m, met bovenop het licht hellende pyramidevormige dak een smal en hoog bovenhuis. Over de horizontale boomstammen zijn er verticale planken gespijkerd.

Vanuit de linkerkant van dit bovenhuis steekt een lange staart schuin omlaag, die ongeveer 1½ meter boven de grond eindigt. Aangezien het gevucht aan de weerszijden ongeveer 1 meter buiten de ondertoren uitsteekt, stelde ik vast dat de vlucht ongeveer 8 meter is. Tot mijn verbazing bevat het sfeervolle, uit de vervlogen tijden gaaf bewaard gebleven interieur twee koppel maalstenen. Zij hebben een diameter van 1,40 meter en zij liggen op een soort halve zolder met daaronder een spoorwiel en twee schijfloppen voor de onderaandrijving.

Doordat er maar één toegangsdeur en geen ramen zijn, is het binnen zeer donker. Het maken van foto's met de flitser en een juist ingestelde diafragma was dan ook geen makkelijke opgave.

Het bijzondere is dat het spoorwiel zonder enig gebruik van ijzer is samengesteld: geen spijkers, geen bouten. Het is helemaal 100 % van hout gemaakt. Hetzelfde zie

De lichtboom wordt hier (niet traploos) met een pennetje versteld in de geleider.

ik ook bij het bovenwiel. De beide schijfloppen hebben daarentegen wel metalen klembanden.

Het lichtwerk van de maalstenen bestaat uit een pasbalk, die via een kruisvonder met de lichtboom is verbonden. De beide lange lichtbomen worden langs een houten geleider aan de zijwanden bewogen. In de beide geleiders zijn er gaatjes geboord, zodat de molenaar de lichtboom met een pen kan verstellen. Het werkt dus niet traploos.

De Zweedse wipmolen op Sågudden Museum bij Arvika. Foto: Kenneth Larsson, april 2004, alle andere foto's van de auteur.)

Overzicht van de twee koppel maalstenen met kaar, acht-hoekige kuip, meelpijp, onderaandrijving met spoorwiel en twee schijflopen. De twee pasbalken en de kruisvonder (rechts) zijn goed te onderscheiden.

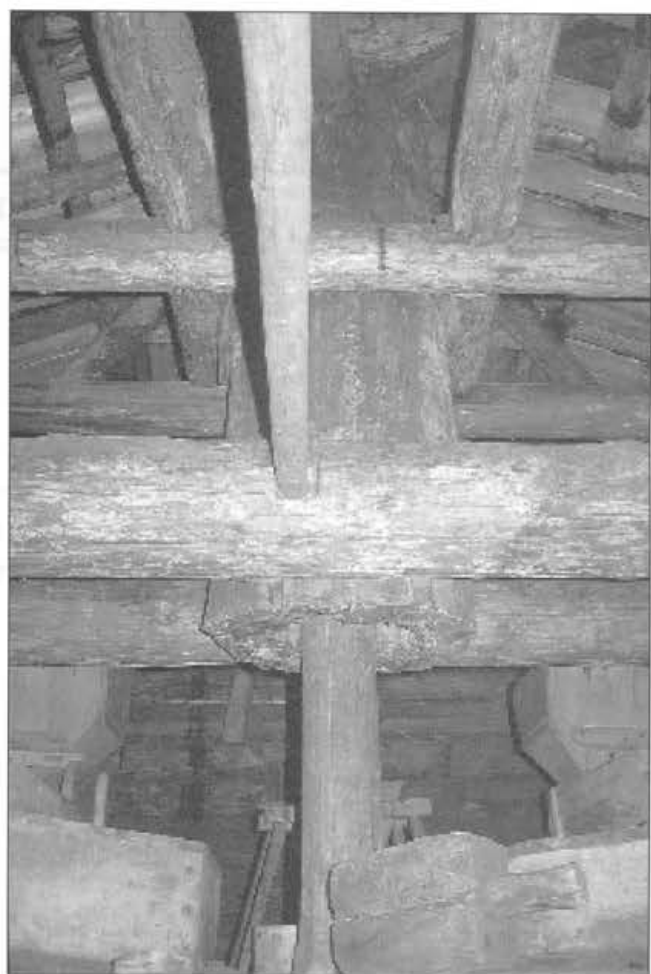
De koker is een uitgeholde boomstam en rust hier op een dubbele laag kokerbalken zonder schaarstijlen. Ik klom via de ladder op het dak van de ondertoren. Niemand was echter op het lumineuze idee gekomen om hier een stelling te maken! Daar kon ik via een zeer klein deurtje het bovenhuis binnen wurmen. Er is een onderzetel aanwezig, wat vergelijkbaar is bij onze wipmolens. Links van het deurtje staat een steile ladder naar de kapzolder. Er zit in elke weeg van de kast één andre-asvormig veldkruis met door het midden een veldregel.

De laatste dient slechts om de bekleding vast te spijkeren. Het bovenhuis is ongeveer 1½ meter breed en 2 meter diep. Een bovenzetel ontbreekt, maar er liggen onder de kapvloer twee evenwijdige balken, die met een uitholling rond de koker passen en zo wordt het bovenhuis klaarblijkelijk rechtop gehouden. Door het geringe gewicht van zo'n klein bovenhuis zou alleen de onderzetel afdoende kunnen zijn. In de kap aangekomen is het ontbreken van de vang opvallend. De molen wordt dus met de staart uit de wind gezet om hem tot stilstand te brengen. Het bovenwiel drijft een kleine schijfloop aan. De bovenwielkammen, die in een schijfloop grijpen, horen tonvormig gemaakt te zijn en dat is hier merkwaardig niet het geval. De ijzerbalk, waarin de koningspil wordt gelagerd, is tevens wervelbalk. Kennelijk wordt het gaande werk tijdens het kruien vrijgezet.

De hals en de pen van de houten bovenas hebben geen schenen, maar twee halve metalen schalen, die verzinken vastgespijkerd zijn. De as en de dwarsgetuigde roeden zijn in maart 2004 vernieuwd. Er zit zo weinig zeeg in, zodat ik me afvraag of deze wieken in staat zijn om de twee koppel maalstenen te trekken.

De gehele molen is behandeld met een soort plantaardig teer, welk met een speciaal procédé wordt gewonnen uit de wortels van de berkenbomen. De geur lijkt wel op carbolineum. De naam van dit spul ben ik niet te weten gekomen, maar het schijnt zo goed te werken, dat de Vikingen dit soort teer al gebruikt hebben voor hun schepen. Enkele vrij gave Vikingschepen zijn te bewonderen in Oslo (Noorwegen) en in Roskilde (Denemarken), die tot hun vondst eeuwenlang op de zeebodem hebben gelegen.

Tegenover de wipkorenmolen van Sägudden staat een kleine watermolen van het „Noorse” type, met een klein horizontaal schoepenrad onderin de molen. Er stroomt echter geen beekje onderdoor, zodat het molentje als een vis op het droge staat.

De koker is een uitgeholde boomstam. Dubbele laag kokerbalken zonder schaarstijlen.

Het ontstaan en de oorsprong van dit type Zweedse wipmolen ligt in Västergötland, zeg maar de omgeving van Gotenburg. Door de opkomst van de latere bovenkruisers, zoals wij ze vaak tegenkomen in de Zuid-Zweedse provincie Skåne, zijn deze vrij primitieve korenmolens nagenoeg uit het Zweedse landschap verdwenen. Er zijn nog maar 10 exemplaren overgebleven. Net zo zeldzaam als de paltrokmolens in Nederland, als je in aanmerking komt dat Zweden 13 maal zo groot is als Nederland, dan dient men wel erg zuinig te zijn op deze wipmolens.

De andere Zweedse wipmolens staan in:

- Gotenburg, bij het pretpark van Liseberg.
- Karlstad, Värmland, twee exemplaren op het Mariebergskogen Museum.
- Källandsö, gemeente Lidköping, Västergötland.
- Otterstad, gemeente Lidköping, Västergötland.
- Örslösa, gemeente Lidköping, Västergötland.
- Skara-Fronby, gemeente Skara, Västergötland.
- Stockholm, op het Skansen Museum.
- Stora Melby, gemeente Alingsås, Västergötland.

Een aantal jaren geleden verscheen in de Gilde-brief een artikel over de Franse wipmolens, de zogenaamde moulins cavier in de Anjou, ofwel de Loire-streek. Naar aanleiding daarvan heb ik in 2002 per fiets een bezoek gebracht aan deze Franse molens. Buiten Nederland vind men ook meer wipmolens: één in Heule (België) en verder enkele in Duitsland, die daar Kokermühlen worden genoemd. Er bestaan qua molentechniek sterke overeenkomsten (met de nadruk op de holle koker) tussen deze soorten wipmolens en

Er is geen bovenzetel aanwezig. In plaats daarvan liggen onder de kaploer twee balken, die met een uitholling rond de koker passen. Daarmee wordt het bovenhuis rechtop gehouden. Links de ladder naar de kap.

ik ben stellig van mening dat Zweden als toevoeging op de wipmolenkaart van Europa geplaatst moet worden. Men kan ook de website van Sägudden bekijken: www.sagudden.com (zonder de å!)

De Zweedse taal

Voorts wil ik eraan toevoegen dat de vertaling van windmolen naar het Zweeds väderkvarn is, waarbij väder eigenlijk het weer betekent. Dus letterlijk geen wind- maar weermolen! Dat zo'n molen met het weer te maken heeft, lijkt wel logisch te verklaren. Wind heet in het Zweeds vind en vattenkvarn betekent watermolen. Het woord kvarn is afgeleid van kweern, wat bij ons handmolen betekent. De oorsprong van molen wordt gezocht in het Latijnse molina en aangezien het Latijn de Scandinavische landen nooit had bereikt, voegde men gewoon eenvoudig väder of vatten aan het stamwoord kvarn toe. Het meervoud is kvarnar. Dat ik het woord kvarnen in het Zweeds wel eens ben tegengekomen, heeft te maken met het feit dat in de Scandinavische talen het lidwoord vaak achteraan de zelfstandige naamwoorden worden geschreven.

Een voorbeeld: Een molen = en kvarn. De molen = kvarnen. Een huis = ett hus. Het huis = huset.

Het Zweedse mölle voor molen wordt alléén in de Zuid-Zweedse provincie Skåne (spreek uit: skoon) gebruikt. Skåne maakte vroeger deel uit van Denemarken, maar Zweden heeft Skåne later geannexeerd en ondanks daarmee is het verband met het Deense mølle tot op heden bewaard gebleven. Het verklaart tevens waarom de karakteristieke achtkante bovenkruiers, vaak met

Het bovenwiel en de schijffloop. De ijzerbalk is hier tevens wervelbalk. De kammen zijn niet tonvormig gemaakt!

schaliën bekleed en voorzien van een ui-vormige kap in oostelijk Denemarken en in Skåne zo op elkaar lijken. Dus probeer het woord mölle maar niet buiten Skåne te gebruiken! Een wipmolen heet in het Zweeds hylsakvarn. Ik studeer namelijk momenteel de Zweedse taal.

Martin E. van Doornik.

Er wordt hard gewerkt in Sprang Capelle

De restauratie van de Sprangse standermolen nadert zijn einde; nog wat aan de vang rommelen en dan is de fa.Beijk klaar.

De mooie standermolen van Sprang Capelle

Het trapgebint is geheel gerestaureerd: de hoekstijlen waren compleet vergaan en zijn vervangen. Daar waar

mogelijk zijn stijlen, schoren en pennen hersteld, om zoveel mogelijk oud materiaal te behouden.

In 94-95 is het gevlucht finaal verknald: de molen had een zeeg en een stand van de windborden als ware het een pel- of zaagmolen: De trekkracht was veel te groot en de gang was er uit, terwijl een standermolen snel moet draaien om de looper de juiste gang te geven Maar dat behoort gelukkig tot de verleden tijd en alles ziet er weer goed uit.

De standerd is recht gezet, het kleedhout van de kast is rondom vervangen: Aan de vangbalkzijde was een bangkirai zijwand aangebracht, met vieze verfzakkers, al met al een vies en goor gezicht.

Het bordes is vervangen, een nieuw koppel stenen is gelegd, en de staartbalk is bovenop voorzien van een zinken plaat, om inwateren te voorkomen.

Dit zijn zo een aantal zaken die grondig onder handen zijn genomen.

De molenmakers druk doende met de ingrijpende reparatie van het trapbint

Gisteren heb ik de zeilen, weer voorgedragen na gerepareerd te zijn door Marc Crins. Vervolgens de molen met 4 volle laten draaien (sinds j.l. februari). een schitterend moment, gadeslagen door vele tientallen buurtbewoners die allen zeer trots op hun molen zijn.

Nu is het aan de gemeente om hem goed te onderhouden, maar daar stelt Harry Beijk een meerjaren onderhoudsplan voor op.

Een tevreden en trotse molenaar
Chiel Treffers,
Vrijwillig molenaar

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht 1925

**van Neerven's
MOLENZEILEN**

'N BEGRIP

**VOOR DE MOLENAAR IN
NEDERLAND,BELGIE
EN DUITSLAND**

**IN KATOEN,WK77 EN
MARLON BOLUS ROOD**

**D.van Erpstraat 1
5341 AK OSS Nederland
Telefoon 0412-624028
Telefax 0412-627973**

Veertien vrouwelijke molenaars komen bijeen

de Dikke Molen in
Alphen a/d Rijn zaterdag 22 oktober 2005

Als ik naar de Dikke Molen afreis is het ferm poldermolenaars-weer; een stevige wind, buien en prachtige wolkenluchten. Terwijl ik me afvraag waarom ik het belangrijk vind om met vrouwelijke molenaars bij elkaar te komen rijd ik Alphen binnen... en neem de verkeerde afslag.

Veel vrouwelijk schoon op de Putmolen

Een adembenemend schouwspel ontrolt zich voor mijn ogen: vier molens die met volle zeilen in hun element zijn. Het blijkt later de Aarlanderveense Molenviergang. De vier molens moeten samenwerken om De Drooggemaakte Polder ten Westzijde te Aarlanderveen droog te houden. Een niet vaak meer gehoord verhaal van vier molenaars die geen gebruik willen maken van de noodgemalen die zijn neergezet voor het geval er een molen kapot is en die van het waterschap elke maand een vast bedrag krijgen voor hun werk.

Dat vertelt ons de enthousiaste molenaar van de Putmolen, Johan Slingerland, later. Ik moet bekennen dat ik op dat moment met enige jaloezie de stevig draai-

De dames beginnen eerst in het klein onder leiding van Johan

ende molen, de kleine koestal en het weidse landschap met nog drie draaiende molens bekijk. Molenaar van beroep! Malen omdat het moet! Wat een feest! Dat is voor mij de kracht van de viergang. De molenaars kunnen niet zonder elkaar; als er een weg is, kunnen de anderen niet malen. Ik hou wel van zo'n verbond. Het bezoek loopt uit. Dat kan niet anders met een molenaar die vol verhalen en bezieling zit over zijn molen.

Maar voordat wij op excursie gaan, maak ik eerst kennis met de molenaars die langzaam binnendruppelen bij Alice op haar Dikke Molen.

Tijdens de maaltijd in de avond die volgt op het bezoek aan de Putmolen, doet ieder van ons haar verhaal; en wat een verhalen vertellen we elkaar! Wonderbaarlijk! Net als het verhaal van de molenaar van de Putmolen getuigen ze van realiteitszin en bezieling. Een dag vol verhalen, daar houd ik van.

Met dank aan Marie-Theres Wilhelmi en Alice de Wit voor hun initiatief.

Aggie Fluitman

KLEINE BERICHTEN

Jubileumboek SOM:

Stichting In de aanbieding een must voor elke molensliefhebber:

"De Overijsselse Molen" 1953 - 2003

Een vrijwilligersorganisatie een halve eeuw op de bres voor de Overijsselse Molenwereld.

Er zijn nog enkele exemplaren beschikbaar voor € 2.50 exclusief de verzendkosten.

Te bestellen bij:

G.G.M. van der Zanden,

Schie 8

8032 AA Zwolle

038-4530857 / 06-44382553

georgezanden@home.nl

Ook Uw adres voor alle uitgaven van de Stichting "De Overijsselse Molen".

Frits van Benthem

De redactie ontving het droeve bericht, dat FRITS van Benthem, oud molenaar van de Veenmolen te Wilnis op 8 juli 2005 plotseling is overleden. De afdeling Utrecht t'Gooi verliest hiermede één van haar actieve leden. Vele jaren was hij een gewaardeerd lid van het bestuur van deze afdeling.

Ook de redactie wil gaarne haar medeleven aan de nabestaande betuigen en wenst hen sterkte toe bij het dragen van hun verlies.

Nieuwe molenkaarten van H.Noot

De heer H.Noot uit Haren heeft een serie molenkaarten uitgegeven. Het zijn poldermolens De Noordermolen te Noordbroeksterhamrik Gr., poldermolen Langwert of Zuidoostermolen te Winsum/Bruggeburen Fr., korenmolen De Juffer te Gasselternijveen Dr. en korenmolen De Lijen te Staphorst Ov.. De kaarten kosten 0.50 euro per stuk, te vermeerderen met portokosten zijnde 0.39 euro tot maximaal vijf stuks. Ze zijn te bestellen door het bedrag over te maken op Postbankrekening 4810054 t.n.v. H.Noot, Gagelweg 3, 9753 JZ Haren

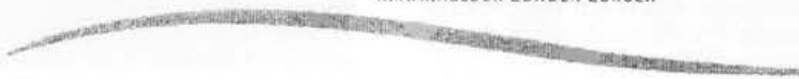
De afbeelding is bedoeld om de aandacht te vestigen op de kwaliteit van de afbeelding. Het is een grote, vage afbeelding die de aandacht trekt op de afbeelding zelf.

deze pagina is gereserveerd door:

Lavans

KRAAKHELDER ZONDER ZORGEN

Zollmann

KLARE BERICHTEN

De afbeelding is bedoeld om de aandacht te vestigen op de kwaliteit van de afbeelding. Het is een grote, vage afbeelding die de aandacht trekt op de afbeelding zelf.

De afbeelding is bedoeld om de aandacht te vestigen op de kwaliteit van de afbeelding. Het is een grote, vage afbeelding die de aandacht trekt op de afbeelding zelf.

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET

De basis cursus - op enkele hoofdstukken na - gereed.
Alle overige lesstof wordt in de loop van de tijd nieuw vervaardigd en uitgegeven en zal in de loop van de tijd worden toegezonden.

De leden in opleiding dienen dit pakket bij aanmelding aan te schaffen (niet inbegrepen in de contributie!) het pakket is inclusief de 'Verzamelinformatie praktisch lesmateriaal'.

De prijs bedraagt € 42,50

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS

Informatie XIII - Wieksysteem Ten Have.

Prijs € 7,50 (inclusief porto) nog enkele exemplaren verkrijgbaar

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom?

Waarom helt de bovenas? De tonmolen.

Prijs: € 7,50 (incl. porto).

Informatie XIX - Molenaarservaringen Jb.Kaal.

Prijs: € 7,50 (inclusief porto)

Informatie XXII - Bovenassen.

Prijs: € 7,50 (inclusief porto)

Mappen voor de basis cursus

Prijs: € 11,00 (incl. porto).

HACCP-Rapport Hygiënecode

Te bestellen via Gilde verzendingen

Inclusief porto € 30,00

Exclusief porto € 25,50

GRATIS UITGAVEN

- Informatiefolders
- Statuten en Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gilde verzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt u contact opnemen met:

Gildeverzendingen

H.P.A. (Hub) van Erve

Hoefense Kanaaldijk 9

5018 EA Tilburg tel. 013-5362100

verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

WETENSWAARDIGE LITERATUUR

Molens

Ir. F. Stokhuyzen

Kopie op A4-formaat.

Prijs: € 15 (incl. porto).

Te bestellen bij de Gildeverzendingen

Opleiding Watermolenaar

Ing. J. den Besten

Te bestellen door overmaking van € 23,- (incl. porto) op girorekening 139754 t.n.v. J. den Besten te Loenen aan de Vecht

Wieksystemen voor polder- en industriemolens

Te bestellen door overmaking van € 11,50

(incl. porto) op ABN AMRO rekening 55.44.45.050 t.n.v.

G.J. Pouw te Naarden

Over molens der Fam Honig.

Door: P. Boorsma

Prijs € 10,00 (incl. porto). Te bestellen bij Gilde verzendingen

Lesbrief Poldermolen compl. Prijs € 7,50

Lesbrief Korenmolen compl. Prijs € 7,50

Lesbrief Watermolen compl. Prijs € 7,50

Deze lesbrieven zijn bedoeld voor leerlingen van de hoogste klassen van het basisonderwijs of de laagste klassen van het voortgezet onderwijs.

De lesbrieven omvatten de lesbrief zelf voor de leerlingen, een docentenhandleiding en een werkblad.

© 2005 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Allerhande informatie via onze website:
www.vrijwilligemolenaars.nl

Pellen van Gerst tot Gort

Lesbrief voor molenaars

Uitgave van Stichting Groninger Molens, Lopende diep 8, 9712NW Groningen.

Prijs € 6,00 (excl. porto)

Werking van de pelmolen

door: P. Havik

Prijs € 6,00 (incl. porto). Te bestellen bij Gildeverzendingen

Zingende Stenen D.J. Abelskamp

Prijs: € 21 (incl. porto)

Dit boek is te bestellen door overmaking op Raborekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Allerhande informatie via onze website

www.vrijwilligemolenaars.nl

Voor bestellingen van molen artikelen bij De Hollandse Molen kan men gebruikmaken van het e-mailadres: dhm@molens.nl

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:

15 maart 2006

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in wp09, of Word 2000 in platte tekst, dus niet met een eigen opmaak en/of indeling. Aanleveren via e-mail is ook mogelijk Redactie@vrijwilligemolenaars.nl

